

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Bartko, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Juraj Glovňa, Nicol Janočková, Ján Kačala, Sibyla Mislovičová, Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Jozef Pavlovič, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Mária Šimková, Iveta Vančová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

KAČALA, Ján: Analytické pomenovania typu sloveso – príslovkový výraz	129
FINDRA, Ján: Zvuková realizácia textu a masmédiá	138
ŠIMKOVÁ, Mária: Najčastejšie a najmenej časté slová	144
EIBENOVÁ, Andrea: Motivácia nomenklatúry psích plemien	149

Z HISTORICKEJ LEXIKY

KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (15)	154
--	-----

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

VALENTOVÁ, Iveta: Pomenovania vozov a kočov v staršej slovenčine a v nárečiach (1)	163
--	-----

ROZLIČNOSTI

Priezvisko <i>Borovský</i> . M. M a j t á n	173
Z <i>Moravian</i> a <i>do Moravian</i> . M. K a z í k	176

SPRÁVY A POSUDKY

Slovo–Tvorba–Dynamicnosť. L. O c e - t o v á	178
--	-----

SPYTOVALI STE SA

O slovnom spojení <i>mat'za to, že...</i> M. P o - v a ž a j	184
--	-----

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Tá zver či ten zver? I. Vančová	187
Poradíte sa so svojim lekárom. K. Kálmánová	187
V Lidle či v Lidli? K. Kálmánová	188
Pamäte a pamäti. K. Kálmánová	189
Želat' či priat'? K. Kálmánová	189
Ulica púpavová? S. Duchková	190
Jednovajčkové dvojčatá. S. Duchková	191
Luxusný či lukratívny? K. Kálmánová	191
Silné vetrisko alebo silný vetrisko? I. Vančová	192

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 43, 2009, č. 3 (31. 7. 2009). Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 5,38 € (162 Sk), jednotlivé čísla 0,90 € (27 Sk). Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/4230377. Registračné číslo 7050. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačila Tlačiareň BEN&M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2009

Cena 0,90 € (27 Sk)

Analytické pomenovania typu sloveso – príslovkový výraz

JÁN KAČALA

Pri doterajších bádaniach v oblasti analytických (viacslovných) pomenovaní s kategoriálnym slovesom ako nositeľom slovesnosti celého spojenia sa takmer výlučne venovala pozornosť iba slovesno-menným spojeniam typu *dať prednosť niekomu, mať prednosť (pred niekým), vysloviť mienku, mať mienku, byť tej mienky*. V nich sa meno pri predmetovom slovese naspoločne vyskytuje v tvare akuzatívu a formálne vystupuje vo vzťahu ku kategoriálnemu slovesu ako syntaktický predmet: formy *prednosť, mienku* pri kategoriálnych slovesách *dať, mať, vysloviť* majú platnosť syntaktického predmetu. V tom sa prejavuje syntaktická výstavba, konštrukčný princíp pri utváraní a fungovaní týchto spojení. O syntaktickej stránke analytických spojení podrobnejšie vravíme v práci z r. 2002 (Kačala, 2002a).

Málo pozornosti sa venovalo prípadom, keď namiesto mena v akuzatíve s úlohou predmetu kategoriálneho slovesa ako súčasť spojenia vystupuje príslovka, príslovkový výraz alebo predložkový výraz substantíva s príslovkovým významom (tieto prípady neuvádza medzi svojimi piatimi typmi lexikalizovaných spojení ani A. Jarošová v práci z r. 2000, s. 485). Máme na mysli spojenia typu *mať naporúdzi niečo, niekoho, byť naporúdzi niekomu, ísť poruke niekomu, ísť na vrub niekoho, niečoho, ísť hore* „vystupovať, rásť, zvyšovať sa“ (*ceny idú hore*), *brať naľahko, na ľahkú váhu niečo, dať najavo niekomu niečo, uviesť do omylu niekoho, priviesť do pomykova niekoho, byť v styku s niekým, byť v rovnováhe (s niečím), upadnúť do zabud-*

nutia (u niekoho), upadnúť do chorôb a podobne. Ako vidno aj z uvedených príkladov, integrálnou súčasťou takéhoto spojenia často býva – podľa významovej povahy kategoriálneho slovesa, prípadne celého spojenia – väzba s predmetom, najmä v tvare akuzatívu alebo datívu, ale aj v iných pádoch, a nie je ojedinelá ani združená väzba kategoriálneho slovesa s dvoma pádmi, najmä s akuzatívom a datívom.

Terminologická poznámka: Termín *príslovkový výraz* je všeobecný a zahŕňa všetky uvedené paradigmatické typy vyjadrenia nekategoriálneho prvkú skúmaného analytického pomenovania: príslovku (stavovú, okolnostnú alebo vlastnostnú), príslovkový výraz (vzniknutý z pôvodného predložkového alebo bezpredložkového tvaru podstatného mena) a predložkový pád substantíva s významom okolnosti alebo vlastnosti dynamického príznaku a s formálnou syntaktickou funkciou príslovkového určenia. Niektoré z upotrebovaných podstatných mien sú defektné (napríklad *pomykov*), zriedkavo sa vyskytujú aj zmeravené tvary prídavných mien (napríklad v *úzkych*). Uvedený termín zároveň signalizuje, že daný výraz nie je realizáciou predmetovej („silnej“) väzby kategoriálneho slovesa.

Už z doteraz uvedených príkladov vidno, že tieto slovesno-príslovkové analytické pomenovania sa ničím podstatným neodlišujú od slovesno-menných analytických pomenovaní typu *dať prednosť niekomu, niečomu*. Pravdaže, keď berieme do úvahy, že predmetové meno tu pri kategoriálnom slovese realizuje slovesnú väzbu, celková štruktúra slovesno-menných spojení sa javí jednoduchšia ako štruktúra slovesno-príslovkových spojení, ktoré okrem slovesnej a príslovkovej zložky často majú navyše aj väzbu, jednoduchú alebo združenú. Kategoriálne slovesá vystupujúce v spojení s výrazom príslovkovej povahy sa svojím výberom ani výskytom ničím podstatným neodlišujú od zodpovedajúcich slovies vyskytujúcich sa v slovesno-menných spojeniach. Aj v skúmaných spojeniach sa najčastejšie upotrebovávajú najabstraktnejšie kategoriálne slovesá *byť, dať, mať, dostať, uviesť, prísť*. Uvedieme príklady na najčastejšie sa vyskytujúce kategoriálne slovesá.

Kategoriálne sloveso *byť* sa upotrebuje v takýchto spojeniach: *byť naporúdzi, byť poruke niekomu, byť vhod niekomu, byť zajedno s niekým, byť vstave urobiť niečo, byť ľúto niekomu, byť pohromade, byť pokope, byť v pomykove, byť v rozpakoch, byť v pozore, byť v poriadku, byť v strehu, byť v pohotovosti, byť v súlade s niečím, niekým, byť v zhode s niekým, niečím,*

byť v rovnováhe (s niečím), byť v styku s niekým, byť v pohybe, byť vo veku, byť v prevahe, byť v popredí, byť v koncoch, byť v úzkych, byť na slobode (o delikventovi), byť na omyle, byť na rade, byť na príčine niečomu, byť príčinou niečoho, byť na vine niečomu, byť na osoh niečomu, niekomu, byť na prospech niečomu, niekomu, byť na škodu niečomu, niekomu, byť na prekážku niečomu, niekomu, byť prekážkou niečomu, niekomu, byť na ťarchu niekomu, byť po vôli niekomu, byť k dispozícii niekomu, byť koniec niečomu, byť hosťom „hostovať“, byť vlastníkom niečoho, byť dedičom niečoho, byť dôkazom.

Kategoriálne sloveso *dať* a jeho nedokonavý náprotivok *dávať* býva v spojeniach: *dať, dávať do poriadku niečo, dať, dávať do obehu niečo, dať, dávať do vzťahu niečo (a niečo),* prípadne *niečo s niečím* „usúvzťažniť, usúvzťažňovať“, *dať, dávať do súladu niečo, dať, dávať do daru niečo niekomu, dať, dávať do vena niečo niekomu, dať, dávať do opatery niečo niekomu, dať, dávať do prenájmu niečo niekomu, dať do novin niečo „zverejniť“, dať, dávať do pozornosti niečo niekomu, dať, dávať do popredia niečo, niekoho, dať do predaja niečo, dať do väzby niekoho, dať do kliatby niekoho, dať, dávať do penzie niekoho, dať na papier niečo „spísať, napísať“, dať, dávať na vedomie niečo niekomu, dať, dávať na známosť niečo niekomu, dať, dávať pozor na niekoho, niečo, dať, dávať na starosť niekoho, niečo niekomu, dať, dávať za pravdu niekomu v niečom, dať, dávať za úlohu niečo niekomu, dať, dávať k dispozícii niečo, niekoho niekomu, dať, dávať najavo niečo niekomu, dať, dávať preč niečo „odložiť, odkladať, odhodiť, odhadzovať“, dať, dávať nabok niečo, dať, dávať hore niečo „vyložiť, vykladať, vysunúť, vysúvať“, dať, dávať dolu niečo „zložiť, skladať“, dať, dávať dozadu niečo „založiť, zakladať“, dať, dávať ďalej niečo „odovzdať, odovzdávať, posunúť, posúvať“, dať, dávať dohromady, dokopy niečo „zložiť, skladať, založiť, zakladať“.*

K tejto skupine pomenovaní možno priradiť aj zriedkavé spojenia so zvratným slovesom *dať si*: *dať si rady s niekým, niečím* „poradiť si, vyrovať sa“, prípadne *dať sa*: *dať sa do behu* „rozbehnúť sa“, *dať sa na pochod* „začať pochodovať“.

Kategoriálne sloveso *mať* sa vyskytuje v takýchto spojeniach: *mať na myslí niečo, mať na svedomí niečo, mať na pamäti niekoho, niečo, mať na jazyku niečo, mať na zreteli niečo, niekoho, mať na starosti niekoho, niečo,*

mať na dosah niekoho, niečo, mať na očiach niekoho, niečo „dozerat’“, mať pred očami niekoho, niečo „predstavovať si“, mať v úmysle niečo, mať v pláne niečo, mať v láske niekoho, niečo, mať za následok niečo „spôsobiť, spôsobiť; nasledovať“, mať za lubom niečo „sledovať niečo“, mať naporúdzi niečo, niekoho, mať blízko k niekomu „mať úzke vzťahy“, mať blízko k niečomu „byť krátko pred istým skutkom, stavom“, mať pred niečím (pred skúškou).

K slovesu *mať* môžeme priradiť aj zvratnú formu *mať sa* v spojení *mať sa na pozore pred niekým*.

Kategoriálne sloveso *dostať* môžeme ilustrovať takými analytickými spojeniami: *dostať do súladu niečo (a niečo)/niečo s niečím, dostať do pohybu niečo, dostať do daru niečo, dostať do ťažkostí niekoho, dostať do pomykova niekoho, dostať do omylu niekoho, dostať do rozpakov niekoho, dostať do úzkych niekoho, dostať z ťažkostí niekoho, dostať z rozpakov niekoho, dostať zo sveta niekoho „spôsobiť smrť“*. Zriedkavejšie sa v uvedených spojeniach upotrebuje aj nedokonavá forma *dostávať*.

K slovesu *dostať* patrí aj zvratná forma *dostať sa*: *dostať sa do súladu s niečím, dostať sa do pohybu, dostať sa do pomykova, dostať sa do rozpakov, dostať sa do omylu, dostať sa do styku s niekým, s niečím, dostať sa do úzkych, dostať sa k slovu „prehovoriť, prejavíť sa rečou“, dostať sa z omylu, dostať sa z rozpakov, dostať sa na slobodu*.

Kategoriálne sloveso *uviesť* sa upotrebuje v takýchto ustálených spojeniach s výrazmi príslovkového rázu: *uviesť do súladu niečo a niečo/niečo s niečím, uviesť do pohybu niečo, uviesť do pohotovosti niekoho, niečo, uviesť do pôvodného stavu niečo, uviesť do života niečo „uplatniť, realizovať“, uviesť do vzťahu niečo (a niečo)/niečo s niečím „usúvzťažniť“, uviesť do pomykova niekoho, uviesť do rozpakov niekoho, uviesť do omylu niekoho, uviesť do pochybností niekoho „rozkolísat“, uviesť do pochybností niečo „spochybniť“, uviesť do skazy niečo, niekoho, uviesť presnejšie niečo „spresniť“*. Popri dokonavej podobe sa v uvedených spojeniach používa aj nedokonavá podoba *uvádzať*.

Ako opozitné vo vzťahu ku kategoriálnemu slovesu *uviesť* funguje kategoriálne sloveso *vyviesť* v takýchto spojeniach: *vyviesť z pomykova niekoho, vyviesť z rozpakov niekoho, vyviesť z omylu niekoho, vyviesť z pochybností niekoho, vyviesť zo skazy niečo, niekoho*. Vidovým náprotivkom dokonavého slovesa *vyviesť* je nedokonavé kategoriálne sloveso *vyvádzať*.

Kategoriálne sloveso *prísť* sme našli napríklad v týchto ustálených spojeniach s výrazmi príslovkovej povahy: *prísť ľúto*, *prísť vhod*, *prísť navnivoč*, *prísť nazmar*, *prísť na posmech* „nepochodiť“, *prísť na svet* „narodiť sa“, *prísť na rad*, *prísť na pomoc*, *prísť do úvahy*, *prísť do styku s niečím*, *prísť do pomykova*, *prísť do ťažkostí*, *prísť do reči* „stať sa predmetom rozhovoru“, *prísť do reči* „stať sa predmetom klebiet“, *prísť do veku* „dospieť“, *prísť do poriadku* „usporiadať sa“, *prísť do obyčaja*, *prísť k roztržke* „nastať“, *prísť k dohode*, *prísť k zhode*, *prísť k rozumu* „spamätať sa“, *prísť k poznaniu*, *prísť k slovu* „spamätať sa“. Ako nedokonavý náprotivok slovesa *prísť* funguje kategoriálne sloveso *prichádzať*.

Sloveso *vyjsť* vo vzťahu k slovesu *prísť* v plnovýznamovom použití funguje ako opozitum (ukazujú to povedzme spojenia *prísť do budovy* a *vyjsť z budovy*, v ktorých slovesá vyjadrujú protismerný, opačný pohyb), no ako kategoriálne sa sloveso *vyjsť* upotrebuje v niektorých spojeniach s rovnakým príslovkovým výrazom ako kategoriálne sloveso *prísť*, napríklad *vyjsť navnivoč* a *prísť navnivoč*, *vyjsť nazmar* a *prísť nazmar*, *vyjsť na posmech* a *prísť na posmech*, čo ukazuje, že vo všeobecnom (kategoriálnom) význame ich možno pokladať za synonymné. Synonymný vzťah týchto slovies je daný práve abstraktnosťou, všeobecnosťou ich významu. Odlišné od slovesa *prísť* sú spojenia *vyjsť najavo*, *vyjsť na psí tridsiatok* (frazologizované) „schudobniť“, *vyjsť na smiech* „nepochodiť“, *vyjsť víťazne z niečoho* „zvíťaziť“. Nedokonavým náprotivkom slovesa *vyjsť* je kategoriálne sloveso *vychádzať*.

Spomínaná synonymnosť kategoriálnych výrazov sa, pravdaže, neobmedzuje na slovesá *prísť* a *vyjsť*; má širšie uplatnenie a môžeme ju pozorovať napríklad v takých spojeniach ako *prísť do styku* a *dostať sa do styku*, *dostať sa do mdlôb* a *upadnúť do mdlôb*, *dostať do styku* a *priviesť do styku*, *dať do poriadku* a *uviesť do poriadku*, *dostať z rozpakov* a *vyviesť z rozpakov*, *byť vhod* a *prísť vhod*, *prísť na svet* a *dostať sa na svet*, *priviesť na svet* a *doviesť na svet*, *byť v styku* a *mať styk*, *byť koniec niečomu* a *mať koniec*. Početná je skupina kategoriálnych slovies aj v spojení s pomenovaním predmetu, napríklad: *dať príklad*, *uviesť príklad* a *priviesť príklad*, *dať súhlas*, *vysloviť súhlas* a *prejaviť súhlas*, *mať porozumenie* a *prejaviť porozumenie*, *mať uplatnenie* a *nájsť uplatnenie*.

Konštatovanie týchto vnútroparadigmatických synonymných vzťahov medzi kategoriálnymi slovesami je dôležité aj z toho hľadiska, že v doteraj-

šej odbornej literatúre (porovnaj najmä prácu M. Pisárčikovej z r. 1977) sa poukazuje predovšetkým na synonymické vzťahy mimo vlastnej paradigmy analytických pomenovaní: konkrétne na synonymické vzťahy medzi paralelnými viacslovnými a jednoslovnými pomenovaniami, s ktorými sú analytické pomenovania zviazané aj derivačnými vzťahmi; ide o také dvojice pomenovaní ako *dať prednosť* a *uprednostniť*, *vnieť uspokojenie* a *uspokojiť*, *mať na pamäti* a *pamätať*, *dať dohromady* a *zhromaždiť*, *uviesť do omylu* a *pomyliť*, *byť na prekážku* a *prekážať*, *nájsť uplatnenie* a *uplatniť sa* atď. Pravdaže, z druhej strany sa žiada pripomenúť, že takéto synonymické vzťahy medzi paralelnými viacslovnými a jednoslovnými pomenovaniami nie sú univerzálne ani konštitutívne pre jestvovanie príslušných viacslovných pomenovaní. Na zložitost' významovo-výrazových vzťahov medzi súvzťažnými analytickými pomenovaniami a paralelnými jednoduchými slovesami najnovšie upozorňuje J. Sokolová (2001). V našom chápaní väčšiu váhu prikladáme spomínaným vnútroparadigmatickým synonymickým vzťahom, lebo potvrdzujú relatívnu samostatnosť čiastkového systému viacslovných pomenovaní v systéme slovnej zásoby nášho jazyka. Rovnakú dôležitosť z tohto hľadiska majú aj naznačené vzťahy sémantickej opozície medzi kategoriálnymi slovesami ako určujúcimi prvkami slovnodruhovej platnosti analytických pomenovaní.

Už z doterajšieho prehľadu analytických pomenovaní vidno, že veľmi všeobecný význam kategoriálnych sloves možno identifikovať predovšetkým s významovou náplňou najvšeobecnejšieho existenciálneho slovesa *byť*, ďalej s významom príslušnosti k niekomu alebo k niečomu, ktorý vyjadruje sloveso *mať*, a napokon s významom iniciovania istého stavu či vzťahu príslušnosti, ktorý s rozličnou mierou vnútornej (internej) alebo vonkajšej (externej) aktívnosti alebo neaktívnosti realizujú kategoriálne slovesá *dať*, *uviesť*, *priviesť*, *dostať*, *dostať sa*, *prísť*, *držať*, prípadne *udržiavať* a viaceré ďalšie.

Tento významový okruh kategoriálnych sloves predstavuje bázu, na ktorej sa v spojení s rovnakým pomenovaním príslovkového rázu utvárajú isté paradigmy, mikrosystémy takýchto kategoriálnych sloves, pričom nie v každom prípade sú obsadené všetky teoreticky predpokladané systémové pozície. Ako príklady uvádzame mikrosystémy s rozmanitými predložkovými, prípadne aj bezpredložkovými formami slova *súlad*: *byť v súlade* – *dať*

do súladu – uviesť do súladu – dostať do súladu – dostať sa do súladu; slova *svet*: *byť na svete – priviesť na svet – doviest' na svet – dostať sa na svet – prísť na svet – zísť zo sveta – zniest' zo sveta*; defektného slova *pomykov*: *byť v pomykove – priviesť do pomykova – doviest' do pomykova – dostať do pomykova – dostať sa do pomykova – prísť do pomykova – vyviest' z pomykova*; slova *styk*: *byť v styku – mať styk(y) – dostať sa do styku – prísť do styku – nadviazať styk(y) – rozvíjať styk(y) – pestovať styk(y)*; slova *omyl*: *byť na omyle – uviesť do omylu – dostať do omylu – udržiavať v omyle – vyviest' z omylu*; slova *popredie*: *byť v popredí – stáť v popredí – vystupovať do popredia – dať, dávať do popredia*; a napokon mikrosystém s vetnou príslovkou *poruke*: *byť poruke – mať poruke – ísť poruke*. Na bohatosť a pestrosť takýchto mikrosystémov s kategoriálnymi slovesami sme upozornili už v našej prvej práci o kategoriálnych slovesách z r. 1993 a opätovne v práci z r. 2002 (Kačala, 2002b). Aj z uvedených príkladov vidno, že výskyt kategoriálnych slovičiek v skúmanom type analytických pomenovaní sa v ničom podstatnom neodlišuje od analytických pomenovaní typu sloveso – podstatné meno s úlohou predmetu vo vzťahu ku kategoriálnemu slovesu.

Charakteristika nekategoriálnej zložky v analytických pomenovaniach skúmaného typu sa odvíja predovšetkým od ich slovnodruhovej podstaty. Ako sme už naznačili a ako to vyplýva aj z uvedených príkladov, máme tu pred sebou tri skupiny prípadov: 1. sú to sekundárne stavové (vetné) príslovky utvorené z rozličných predložkových alebo bezpredložkových pádov podstatných mien; ide o petrifikované útvary, ktorých slovtvorná štruktúra z hľadiska súčasného spisovného jazyka je spravidla už zastretá, napríklad: *navnivoč, naporúdzi, najavo, vhod, vstvave, pohromade, dohromady, pokope, dokopy, poruke, zbohom, nabok*; 2. sú to predložkové pády podstatných mien s rozmanitým významom; ide predovšetkým o abstraktné podstatné mená, a to v spojení s rozličnými predložkami statického aj dynamického významu, napríklad: *zreteľ, pamäť, myseľ, úvaha, slovo, reč, pretras, jazyk, súhlas, odpoveď, sľub, príslub, rada, návrh, viera, otázka, príklad, starosť, strach, rozpaky, záujem, pomoc, ochrana, poznanie, príčina, pravda, poriadok, súlad, pokoj, stav, stanovisko, postoj, presvedčenie, pozornosť, pokyn, popud, zabudnutie, popredie, obyčaj, omyl, pozor, vôľa, poznanie, ohľad, vek, pohyb, osov, prospech, pohotovosť, dispozícia, dar, známosť, prevaha, prekvapenie, uspokojenie, uplatnenie, vzťah, svet, život, koniec, styk, kon-*

takt, obdiv, námetka, odpor, boj; do tejto širokej skupiny zaraďujeme aj defektné mená typu *pomykov, úzke (do úzkych, v úzkych)*; 3. napokon sú to okolnostné aj vlastnostné príslovky typu *hore, preč, ďalej, blízko, víťazne, presne*, 2. stupeň *presnejšie* a niektoré iné, ktoré sú najmenej početnou skupinou výrazov s príslovkovým významom tvoriacich nekategoriálny prvok analytických spojení slovesného typu.

V našej stati sa ukázalo, že pri jemnejšom rozbere analytických pomenovaní s kategoriálnym slovesom sa zisťujú isté zreteľné štruktúrne skupiny vymedzené podľa pevných znakov. Od ostatných analytických pomenovaní s kategoriálnym slovesom skúmanú skupinu odlišuje predovšetkým zjavný príslovkový význam nekategoriálneho komponenta spojenia. Tento význam je opretý o zreteľnú formu, ktorú tvoria predovšetkým stavové príslovky a predložkové pády podstatných mien s veľmi rozmanitým abstraktným významom, v menšej miere aj niektoré okolnostné a vlastnostné príslovky.

V skúmanom type analytických pomenovaní sa používajú rovnaké kategoriálne slovesá ako v type *kategoriálne sloveso – podstatné meno* s úlohou syntaktického predmetu. Na základe svojho veľmi abstraktného a všeobecného významu tieto slovesá získavajú vysokú mieru spájateľnosti s pomenovaniami inej slovnodruhovej povahy. Aj vnútri tohto typu analytických pomenovaní sú slovesá pospájané bohatými vnútroparadigmatickými sémantickými vzťahmi. V porovnaní s typom *kategoriálne sloveso – meno v úlohe syntaktického predmetu* je skúmaná skupina štruktúrne bohatšia, lebo predmetové slovesá pri sebe majú aj predmet, prípadne aj dva predmety. V časti spojení predmet môže byť aj realizáciou väzby upotrebeného abstraktného (dejového, prípadne deverbatívneho) podstatného mena.

Vnútri analytických pomenovaní tohto typu pri kategoriálnych slovesách fungujú náprotivky podľa vidového rozdielu a pomenovania ako celok možno z intencného hľadiska zaradiť do štyroch skupín sloviess podľa intencnej hodnoty rovnako ako jednoduché slovesá.

Pre jestvovanie a fungovanie analytických pomenovaní je charakteristická ich systémová aj funkčná rovnocennosť s paralelnými jednoduchými slovesami, s ktorými utvárajú bohaté a pestré paradigmatické vzťahy. Systémovou aj funkčnou výhodou analytických pomenovaní typu *sloveso – príslovkový výraz*, ako aj typu *sloveso – meno* v porovnaní s ich slovesnými náprotivkami je to, že menný nekategoriálny prvok umožňuje, aby bol

syntakticky rozvíť prívlastkom, zhodným aj nezhodným. Táto možnosť je dôležitá najmä pre prejavy náučného štýlu.

Poznámka: Tento text vznikol ešte v polovici roka 2004 a mal sa stať súčasťou fakultného zborníka štúdií, ten sa však doteraz nepodarilo zostaviť a vydať. V Kultúre slova sa stať uverejňuje nezmenená. Od jej skoncipovania vyšlo s témou viacsovných lexikalizovaných pomenovaní viacero štúdií. Na tomto mieste treba spomenúť najmä monografickú prácu Ľubomíra Kralčáka *Analytické verbo-nominálne spojenia v slovenčine* (2005) a štúdiu Alexandry Jarošovej *Problém vymedzenia kolokácií* (2007), ktoré svojím celostným prístupom k problematike analytických pomenovaní posúvajú naše poznanie vymedzenej problematiky značne dopredu. Potrebu vedecky spracovať tematiku analytických pomenovaní typu *sloveso – príslovkový výraz* potvrdzuje aj to, že výsledky práve uverejňovanej práce sa v rukopisnej podobe už využili pri koncipovaní viacerých dizertačných prác u nás.

LITERATÚRA

JAROŠOVÁ, Alexandra: Viacslovný termín a lexikalizované spojenie. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Na počesť profesora Ján Horeckého. Ed. K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2000, s. 481 – 493.

JAROŠOVÁ, Alexandra: Problém vymedzenia kolokácií. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 2, s. 81 – 102.

KAČALA, Ján: Kategoriálne slová v slovných spojeniach. (Príspevok k teórii jazykového významu.) In: Jazykovedný časopis, 1993, roč. 44, č. 1, s. 14 – 24.

KAČALA, Ján (2002a): Syntax lexikalizovaných spojení. In: Studia Academica Slovaca. 31. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2002, s. 100 – 110.

KAČALA, Ján (2002b): Slovenčina pri mílnikoch slovenských dejín. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda 2002. 248 s.

PISÁRČIKOVÁ, Mária: Synonymické vzťahy pri ustálených spojeniach typu *dat' súhlas*. In: Slovenská reč, 1977, roč. 42, č. 3, s. 144 – 153.

KRALČÁK, Ľubomír: Analytické verbo-nominálne spojenia v slovenčine. Synchronno-diachrónny pohľad. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2005. 204 s.

SOKOLOVÁ, Jana: O komutatívnosti verbonominálnych spojení. In: Acta Nitriensia. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Red. J. Čukan. Nitra: Filozofická fakulta UKF 2001, s. 55 – 63.

Zvuková realizácia textu a masmédiá

JÁN FINDRA

Boli časy, keď sa jazyku, jazykovému vyjadrovaniu v médiách venovala osobitná pozornosť. V písanej publicistike sa sledovala predovšetkým jazykovo-štylistická úroveň textov a čiastočne aj ich kompozičná stavba. Pritom sa do istej miery prihliadalo aj na žánrové odlišnosti, ktoré predovšetkým podmieňovali povrchovú organizáciu aktuálnych publicistických textov. Hovorená publicistika v rozhlase a v televízii sa zas analyzovala ako špecifický ústny jazykový prejav, pričom sa vychádzalo najmä z faktu, že tu z väčšej časti ide o verejné a oficiálne komunikáty, v ktorých sa a priori predpokladalo dodržiavanie normy spisovnej výslovnosti. A tak v centre pozornosti bola hlavne adekvátne artikulácia a správna výslovnosť hlások a výslovnosť hlások v prúde reči. Pravdaže, analyzovalo sa aj jazykovo-intonačné stvárňovanie prejavu, no tieto analýzy občas predstavovali len akýsi povinný dodatok ku kritickému rozboru výslovnosti jednotlivých redaktorov a hlásateľov. Zoznam všetkých príspevkov by bol veľmi dlhý, preto ich osobitne neuvádzam.

Podnetom na túto úvahu je však niečo iné, čo zároveň môže byť aj mostom na návrat k problematike, ktorú som naznačil v úvodnom odseku. Chcem totiž pripomenúť, že v tom (ne)dávnom čase jazykovú situáciu v masmédiách posudzovali odborníci – jazykovedci. Predovšetkým v rozhlase, ktorý mal naozajstný záujem na zvyšovaní kultúry rozhlasovej reči, hodnotili konkrétne výkony jednotlivých redaktorov a hlásateľov. Ja som bol v takomto pracovnom kontakte s krajoým vysielaním Slovenského rozhlasu v Banskej Bystrici. V spolupráci s vedením krajského rozhlasu sme vypracovali premyslenú koncepciu práce s jednotlivými pracovníkmi redakcie. V rámci nej som uplatňoval metodiku a didaktické postupy, v ktorých som, pravdaže, nadväzoval na svoje odborné (publikačné) zázemie a pedagogické skúsenosti. Zároveň sa hľadali aj nové možnosti, ako by bolo možné osloviť pracovníkov rozhlasu tak, aby sa jednoznačne pomenovali neuralgické body ich jazykového vyjadrovania, no aby sa im bez mentorovania naznačilo, ako by vo svojej reálnej rečovej praxi mohli a mali tieto zistené nedostatky odstraňovať. Osobitne nám záležalo na tom, aby „uverili“, že vo svojom

pracovnom zaradení sú verejnými kultúrnymi pracovníkmi, ktorí aj svojím jazykovým prejavom ovplyvňujú verejnosť, ba že sú pre poslucháčov rozhlasu aj jazykovým vzorom. To bolo mimoriadne dôležité najmä v období, keď do rozhlasu prichádzali pracovať ľudia, ktorí neboli ani odborne, ani jazykovo pripravení na plnenie týchto náročných kultúrno-spoločenských úloh.

Možno – aj vzhľadom na históriu – bude užitočné uviesť, ako sme v krajevom vysielaní Slovenského rozhlasu v Banskej Bystrici postupovali pri analýze celkovej jazykovej situácie v rozhlase a pri hodnotení rečovej praxe pracovníkov rozhlasu, ktorí pracovali s mikrofónom. Rozdelili sme ich do dvoch skupín. Samostatnú skupinu tvorili hlásatelia, druhú redaktori, ktorí na vysielanie pripravovali textové materiály, ako boli živé rozhovory, reportáže, analýzy, aktuálne úvahy a pod. V oboch skupinách sa výkony redaktorov a hlásateľov analyzovali a hodnotili individuálne, pričom sa občas smerovalo aj k istým teoretickým, metodickým i praktickým zovšeobecneniam, ktoré boli spravidla adresované širšiemu kolektívu (celému tímu) aktívnych rozhlasových pracovníkov. Pritom bolo osobitne dôležité, že individuálne stretnutia s redaktormi i s hlásateľmi boli veľmi konkrétne. Analyzovali a hodnotili sa materiály (texty), ktoré už boli v rozhlase odvysielané.

Rečový prejav hlásateľov, ktorí spravidla vysielali (čítali) pripravené spravodajské texty, sa hodnotili najprv na pozadí výslovnostnej normy, pričom sa osobitne sledovala neutralizácia fonologických protikladov, výslovnosť zdvojených spoluhlások a, pravdaže, aj výslovnosť mäkkých a tvrdých spoluhlások v domácich a cudzích slovách. Zároveň sa posudzovala (i navčičovala) aj artikulačná dôslednosť a precíznosť pri zvukovom stváňovaní hlások, spojení hlások, slov a syntagiem v kontexte vety. Ukázalo sa však, že najväčším problémom hlásateľov bolo jazykovo-intonačné stváňovanie vety s ohľadom na významové okolie (kontext). Spravidla totiž až príliš často nedokázali intonačne vymedzovať vetné takty a vetné úseky. Nešlo pritom len o adekvátne uplatňovanie jednotlivých zložiek intonácie, ale hlavne o ich funkčnú synchronizáciu. O tom, ako si „nahráva“ tempo a pauza, prízvuk a melódia, ako sa dôraz „opiera“ o pauzu a ako tieto zvukové výrazové prostriedky súzvučia s ostatnými suprasegmentálnymi jednotkami, nemali takmer žiadne teoretické poznatky ani praktické skúsenosti. Závažné bolo,

že (ne)funkčné využívanie jazykovo-intonačných prostriedkov má podstatný vplyv aj na obsahovú priezračnosť a významovú jednoznačnosť vysielanej informácie. V tomto zmysle teda nešlo len o to, aby hlásatelia boli nositeľmi „vzorovej“ jazykovej kultúry, ale aj o to, aby vysielaná informácia bola pre adresáta čitateľná. Preto sme sa osobitne zamerali práve na analýzu jazykovo-intonačného stvárňovania odvysielaných správ, a to jednak v nevyhnutnom teoretickom rozmere, no najmä v praktickej rovine.

Spolupráca s redaktormi bola založená na podobných princípoch a postupoch. Aj v tomto prípade sa analyzovali a hodnotili konkrétne odvysielané žánre, ktoré jednotliví redaktori autorsky pripravili a realizovali (rozhovory, komentáre, reportáže a pod.). Pravdaže, aj ich rečový prejav sa posudzoval aj z artikulačného a výslovnostného hľadiska, ako aj z hľadiska využívania jazykovo-intonačných prostriedkov. Pri analýze publikovaných (odvysielaných) textov sa však šlo za hranice jazykovej kultúry, posudzovali sa aj z hľadiska kultúry vyjadrovania a v tejto súvislosti sa osobitne sledovala ich štylistika. Jednotlivé texty sa charakterizovali ako žánre, v ktorých sa predpokladá relatívne stabilný (normovaný) výber výrazových prostriedkov, a to v súlade s ustrojením ich obsahovo-tematického pôdorysu. Hľadala sa pritom jednak synchronizácia medzi hĺbkovou a povrchovou organizáciou textu a jednak sa zisťovalo, ako jednotliví redaktori dokázali individuálne (jedinečne) riešiť napätie medzi invariantom a variantom. Podrobne sa pritom analyzovali použité lexikálne prostriedky, stavba vety v kontextovom okolí, ako aj výstavba konkrétneho žánru ako výpovedného celku, komunikátu. Redaktori si takto uvedomovali vzťah (napätie) téma – žáner – slohový postup – slohový útvar – funkčný jazykový štýl. Zároveň si uvedomovali, že obsahovo-tematické a jazykovo-kompozičné odlišnosti medzi jednotlivými žánrami si vyžadujú aj osobitné jazykovo-intonačné stvárnenie. V konečnom dôsledku šlo o to, aby sa jednotliví redaktori vyhraňovali a v rozhlasovom vysielaní prezentovali ako jedinečné osobnosti, ktorých „hlas“ rezonuje v éteri tak, že rozhlasový poslucháč naň čaká.

Niet dôvodov nedodať, že na základe takejto komplexnej a podrobnej analýzy odvysielaných textov sa spracovalo aj písomné hodnotenie rečovej praxe hlásateľov a pri redaktoroch sa navyše takto charakterizovali aj ich texty ako žánre. Zároveň sa v tomto hodnotení naznačili aj prípadné nedo-

statky, na ktoré by sa konkrétny pracovník v rozhlase mal osobitne sústrediť a ktoré by mal postupne odstraňovať. Navyše, táto písomná charakteristika sa brala ako jedno z kritérií pri finančnom hodnotení, najmä pri odmenách. K tomu už len dodávam, že kópie niekoľkých hodnotení mám i vo svojom súkromnom archíve.

Ak sa na uvedenom porovnávacom pozadí pozrieme na masmediálnu komunikáciu v dnešných masovokomunikačných prostriedkoch, zistíme výrazné rozdiely. A to tak z hľadiska jazykovej kultúry, ako aj z hľadiska kultúry vyjadrovania. Pripusťme, že hlavne po výraznejších spoločensko-politických pohyboch – pripomeňme si napríklad situáciu po roku 1968 – došlo aj v rozhlase a v televízii k personálnym zmenám, a to aj na úrovni hlásateľov a redaktorov, z ktorých viacerí nemali ani všeobecné, ani špecifické vzdelanie. V súčasnosti však väčšina profesionálnych pracovníkov so slovom má vysokoškolské vzdelanie, ktoré už niekoľko rokov poskytujú odborné katedry vysokých škôl vo viacerých mestách. A jednako sa natíska otázka, či na týchto špecifikovaných pracoviskách získali primerané teoretické zázemie, ktoré by poučene a funkčne potvrdzovali svojou konkrétnou rečovou praxou.

V tejto súvislosti nebudem hovoriť o artikulačných problémoch a o dodržiavaní zásad slovenskej spisovnej výslovnosti, hoci ani v tomto čase nemôžeme byť s celkovou úrovňou rečovej praxe v rozhlase a v televízii úplne spokojní. Žiaľ, najmä pokiaľ ide o funkčné využívanie jazykovo-intonáčnych prostriedkov, situácia je naďalej kritická, dokonca v istom ohľade ešte horšia, ako bola v minulosti. Platí to tak o štátnej televízii, ako aj o súkromných televíziách. Hoci dnešní hlásatelia (moderátori) majú vysokoškolské vzdelanie, nedokážu diferencovane odstupňovať výrazovo-významové danosti jednotlivých zvukových prostriedkov reči, nevedia funkčne viazať vzájomne sa podmieňujúce zložky intonácie (napríklad pauzy a dôrazu, tempa a pauzy, prízvuku, melódie a rytmu) tak, aby varírovane hierarchizovali tok vysielanej informácie. Funkčná synchronizácia jazykovo-intonáčnych prostriedkov, ktorá umožňuje vyznačovať logicko-významový pôdorys vysielaného textu tak, aby ho poslucháč bez ťažkostí dešifroval a aby v zlomku času bez zvyšku prijal a pochopil obsah informácie i jej kontextový zmysel, je pre viaceré moderátorské celebrity vzdialeným ideálom, o ktorom pravdepodobne ani veľmi nevedia. A čo je ešte horšie, obsah informácie neraz

znejasňuje i karikuje nenáležitý kontrast medzi verbálnymi a neverbálnymi prostriedkami. Na ilustráciu aspoň dva konkrétne príklady.

Vo svojom archíve mám uložených viacero príkladov, ktoré hovoria o významovej modifikácii, prípadne aj o popretí kontextového významu vety. „Presvedčivým“ komunikačným skratom je napríklad nasledujúca výpoveď: *V okrese Prievidza už objavili šieste ohnisko nákazy ošipaných.* Táto veta bola ukotvená v jazykovom a mimojazykovom kontexte, ktorý naznačoval, že nákaza ošipaných (mor ošipaných, vtedy ešte nie prasací mor) sa na Slovensku veľmi rýchlo šíri. Uvedenú spravodajskú informáciu mal argumentačne potvrdzovať fakt, že v okrese Prievidza sa vyskytlo už *šieste* ohnisko nákazy. Moderátorka však dôrazom, ktorý oprela o výraznú pauzu, vyzdvihla sloveso *objavili*. Takto televízneho diváka informovala, že po dlhom a zrejme aj náročnom pátraní sa (komusi) *šieste* ohnisko nákazy konečne podarilo nájsť. Tento „závažný“ fakt podčiarkla aj „primeranou“ kinetikou. Nemusíme sa vari presviedčať, že moderátorka adresáta zavádzala, informovala ho o niečom inom, ako predpokladal jazykový a mimojazykový spravodajský kontext. Logika významového vzťahu medzi touto vetou a oným kontextom totiž vyžadovala, aby moderátorka funkčne zosynchronizovala dôraz a pauzu v priestore číslovky *šieste*. Iba tak by bola informácia o nákaze ošipaných výpovedne korektná a významovo priezračná. Pravdaže, tento informačne dominantný argument by sa v rámci tejto výpovede mohol jazykovo-intonačne rozmanite jemne varírovať tak, aby sa nenarušila vecná podstata obsahu informácie. Zároveň by sa takto mohlo odstupňovať aj pragmatické zameranie správy s ohľadom na uvedený kontext, pričom by sa neprekročili hranice nevyhnutnej spravodajskej objektívnosti. Práve tejto formálno-významovej „hre“ s jazykovo-intonačnými prostriedkami sme v spomínanom čase venovali v krajovom vysielaní Slovenského rozhlasu v Banskej Bystrici osobitnú pozornosť, a to analýzou konkrétnych textov a hľadaním možných intonačných riešení pri ich zvukovej realizácii.

Príklad, ktorý uvediem ako druhý, je takpovediac aktuálny. Konkrétne ide o mladú moderátorku televízie JOJ. Rád konštatujem, že táto moderátorka má výborné (vrodené) predpoklady na to, aby v priestore kvalitnej artikuláčno-výslovnostnej bázy jazykovo-intonačne dynamicky a variabilne vyznačovala významový tok výpovedí a kontextu. Disponuje totiž príjemne zafarbeným altovým hlasom (hlasovým registrom), navyše, intonačným

riešením niektorých čiastkových obsahových segmentov naznačuje, že by v naznačenom zmysle dokázala so suprasegmentmi pracovať tak, aby plasticity a funkčne spriaznačila následnosť a hierarchizáciu obsahovo-tematických zložiek celého textu (správy).

Jej problém je však niekde inde. Súvisí s princípom kontrastu, ktorý je založený na narušení pravidelného vzorca neprediktabilným prvkom. Pravidelný vzorec predstavuje následnosť relatívne identických prvkov; v texte sú to bezpríznačkové a neutrálne výrazové prostriedky. Ak do tohto homogénneho kontextu (vzorca) nečakane vstúpi odlišný (expresívny) prvok, ponadeň sa kontrastne vyníma. Takto vzniká štylistický kontext, ktorý na seba upozorňuje diferencovanými emocionálnymi a estetickými kvalitami. A tak napríklad výtvarné umenie je kontrast farieb, v hudbe sa takto kontrastne „zráža“ forte a pianissimo, v umeleckých textoch je to kontrast expresív na pozadí bezpríznačkových výrazových prostriedkov atď. Jednoducho – umenie, to je funkčná „hra“ kontrastov.

Aj táto hra má však svoje (ne) písané pravidlá. Bežným rizikom je, že v snahe atakovať adresáta autor znásobene prerušuje pravidelný vzorec, takže sa nakoniec predpokladané kontrastné prvky, ktoré ho mali funkčne oživovať, pretransformujú na „vozvýšený“, v skutočnosti monotónny pravidelný vzorec. Hovorovo povedané, autor presolil, výsledkom nenáležitej aktualizácie môže byť vtieravý, „nasilu“ emocionálno-estetický, ba neraz až gýčovitý artefakt.

Žiaľ, to sa pritrafilo aj onej mladej moderátorky. Jej problém spočíva v tom, že – nie je dôležité, či vedome, alebo nevedome – jazykovo-intonačne prezentuje najmä seba, a nie vysielanú informáciu. Akoby si zakladala iba na spomínaných vrodenej dispozíciách. Zvukové tvarovanie vysielaných textov založila na melódii, ktorá je na nefunkčné zneužívanie najcitlivejšia. Navyše, keďže ju opiera o prízvuk, pričom pravidelne akcentuje (vyzdvihuje) prízvukné slabiky, svoj prejav nefunkčne rytmizuje. Pauzy, tempo, dôraz, ktoré by tento pravidelný vzorec zmysluplne narúšali v súlade s obsahovo-tematickým zameraním jednotlivých textov a ktoré by túto monotónnu „vozvýšenosť“ intonačne plasticity, ale hlavne funkčne „rozvlnili“, moderátorka tiež využíva v pravidelnej (rovnorodej) následnosti. Žiaľ, tento intonačný model (stereotyp) iba minimálne modifikuje aj pri vysielaní obsahovo odlišných správ. A keďže tento jazykovo-intonačný sebavýraz po-

silňuje „milou“ (usmievacou) kinetikou, jej jazykový prejav je falošný, tak trocha sentimentálny, až mierne gýčovitý. A to je škoda, lebo ako moderátorka má nesporné predpoklady na to, aby kultúrne a kultivovane vysielala aktuálne, obsahovo-tematicky diferencované spravodajské texty.

Pravdaže, v tejto chvíli si netrúfam povedať, či si tento falošný intonačný pôdorys moderátorka vybudovala sama, alebo či za ním stojí nejaký odborný („odborný“?) znalec jazyka a jeho ducha i duše, ktorú ústnemu jazykovému prejavu vdychujú predovšetkým jazykovo-intonačné prostriedky. V tomto druhom prípade by to bolo na zamyslenie... Tam vlastne mieri aj táto moja úvaha.

Najčastejšie a najmenej časté slová

MÁRIA ŠIMKOVÁ

Používatelia jazyka i záujemcovia o jeho hlbšie poznanie nám neraz kladú otázku, koľko slov má slovenčina a ktoré sú najviac a najmenej frekvencované slová. V našom časopise sme sa už tejto témy dotkli (v príspevku M. Šimkovej *Slovenský národný korpus v druhej etape*, ktorý bol publikovaný v Kultúre slova v r. 2007, č. 4, s. 202 – 211), ale vzhľadom na opakovaný záujem a nové informácie sa k nej vraciame ešte raz.

Vymedzenie jadra slovnej zásoby, na ktorom je postavený napr. aj Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd., 2003; ďalej KSSJ), patrí od konca 19. storočia k základným poznatkom o každom jazyku a zaoberajú sa ním nielen jazykovedci, ale zužitkujú ho tiež odborníci z oblasti pedagogických a didaktických disciplín, logopédie, neurológie, počítačového spracovania prirodzeného jazyka a pod. V neposlednom rade výsledky frekvenčných analýz slúžia na porovnávacie výskumy jazykových systémov rôznych, typologicky odlišných i blízkych jazykov. Donedávna sa frekvenčné analýzy robili ručne – takto vznikli aj prvé frekvenčné slovníky slovenčiny, ktorých autorom je J. Mistrík: *Frekvencia slov v slovenčine*, 1969; *Retrográdny slovník slovenčiny*, 1976; *Frekvencia tvarov a konštrukcií v slovenčine*, 1985. Ide o lingvistické, presnejšie kvantitatívno-lingvistické spracovanie frekvenč-

ných ukazovateľov, ktoré sa získali z proporčne presne vybraných textov rôznych štýlov a žánrov v rozsahu 1 milión slov. V súčasnosti existujú už pre mnohé jazyky vrátane slovenčiny rozsiahle elektronické databázy textov v podobe národných jazykových korpusov a frekvenčné analýzy sa robia automatizovane na materiáli v rozsahu niekoľko stoviek miliónov až niekoľko miliárd jednotiek v prípade písaných textov a niekoľko miliónov v prípade hovorených korpusov (textových prepisov rečových prehovorov).

Na Slovensku existuje takáto verejne prístupná databáza od r. 2002 v podobe **Slovenského národného korpusu** (<http://korpus.juls.savba.sk>; ďalej SNK). Najnovšia verzia všeobecného, základného korpusu písaných textov **prim-4.0** bola sprístupnená začiatkom r. 2009 a obsahuje okolo 550 miliónov jednotiek. To však neznamená, že sú v nej už obsiahnuté všetky jazykové jednotky a že rozsah korpusu zodpovedá počtu slov v slovenčine. V prípade korpusu totiž uvádzame jeho rozsah v (textových) jednotkách (angl. *token*, mn. č. *tokens*), čo je jednak pomenovanie širšie ako slovo, jednak pri tomto rozsahu nejde o ich jednotlivé výskyty, ale o množiny výskytov všetkých jednotiek. Z korpusu však vieme získať aj ďalšie, hoci v niektorých prípadoch zatiaľ iba orientačné informácie.

Textové jednotky, tokeny, definované ako reťazce znakov medzi dvoma medzerami zahŕňajú v korpusovej lingvistike nielen slová (*slovo* podľa KSSJ = základná jazyková jednotka s ustálenou formou i významom; doplnili by sme: v slovenčine spravidla zložená z písmen alebo v reči z hlások), ale toto pomenovanie zahŕňa aj interpunkciu a neslovné vyjadrenia v podobe emotikonov, rôznych znakov, číslíc a pod. Pri počítačovom spracovaní sa musia brať do úvahy všetky súčasti textu – programom, ktoré slúžia na jeho spracovanie a následne na vyhľadávanie, nemožno povedať, že to a to si nemajú všimnúť. Teda, naprogramovať sa dá aj to, len potom by už nešlo o úplné spracovanie textu, ale o nejakú (a ako rozhodnúť akú?) selekciu toho, čo sa pri počítačovom spracovaní bude brať do úvahy a čo nie – bez ohľadu na to, aké požiadavky na výskum sa perspektívne môžu vynoriť. Vzhľadom na tieto podmienky sa v jazykových korpusoch napr. umelo, technicky pridáva medzera pred interpunkčné znamienka, čo je síce v rozpore s pravopisnými pravidlami (a na začiatku používania korpusov si to viacerí všimli a takisto pátrali po príčinách), ale umožňuje presné štatistické výpočty: ak by sme v predchádzajúcej časti vety nedali v korpusovej databáze pred dvojbodku

medzeru, počítačový nástroj by považoval toto znamienko za súčasť slova *výpočty* a vo frekvenčných tabuľkách by sme mali raz slovo *výpočty* samostatne, inokedy s dvojbodkou, prípadne čiarkou alebo bodkou, ak by stálo na konci vety v súvetí alebo na úplnom konci vety, alebo ešte s inými znamienkami. V lingvistike však ide predovšetkým o slová a vo všetkých využitíach korpusu o presnosť, a tak interpunkciu technicky oddeľujeme a rátame osobitne.

Ak uvádzame, že najnovšia verzia SNK obsahuje 550 miliónov jednotiek, tak ide o súčet množín výskytov všetkých slov vo všetkých tvaroch a všetkých ďalších znakových súčastiach textov zhromaždených v korpuse. V tomto počte je napr. čiarka ako najfrekventovanejšie interpunkčné znamienko zahrnutá takmer 35-miliónkrát. Čiarka je len jedno jednotlivé znamienko, ale tvarov pomocného slovesa *byť* je vyše 20 a my vieme povedať, že toto sloveso sa so všetkými svojimi tvarmi vyskytuje v celom korpuse vyše 12-miliónkrát, pričom výskyt jeho najfrekventovanejšieho tvaru *je* predstavuje z tohto počtu takmer tretinu. Všetky tieto údaje sa zverejňujú vždy spolu s najnovšou verziou korpusu a sú voľne dostupné (<http://korpus.juls.savba.sk/stats/index.sk.html>). Registrovaní používatelia, ktorí pracujú s databázou SNK prostredníctvom korpusového manažéra Manatee s klientom Bonito, si v ňom v položke Korpus/Súhrnné informácie môžu všimnúť ďalšie údaje.

Pri výbere podkorpusu **prim-4.0-public-all** (celý verejne prístupný primárny korpus z verzie 4.0) zisťujeme v danej položke, že jeho celková veľkosť je presne 526 082 640 jednotiek. Počet jednotlivých výskytov jednotlivých tvarov je však „len“ 3 969 719 jednotiek – tento údaj zahŕňa čiarku ako 1 jednotku, tvar *byť* ako 1 jednotku, tvar *je* ako 1 jednotku atď. V poradí tretí údaj, ktorý sa nachádza v položke Korpus/Súhrnné informácie, uvádza počet lemm, teda základných tvarov slov ako zástupcov celého súboru vyskloňovaných, vyčasovaných alebo vystupňovaných tvarov, ktoré sa v textoch reálne vyskytujú. V podkorpuse **prim-4.0-public-all** je jednotlivých výskytov základných tvarov 2 467 595 jednotiek – slovo *byť* je tu započítané ako 1 jednotka, v ktorej sú zahrnuté tvary *je*, *bola*, *budeme* atď.

Ani tento údaj však nepredstavuje počet slov v slovenčine. Po prvé preto, lebo v korpuse nie sú všetky texty, ktoré boli kedy vydané/napísané v slovenskom jazyku, a teda ani všetky slová. Po druhé preto, lebo okrem jednotlivých slov existujú aj iné jazykové jednotky s ustálenou formou a význa-

mom – dvojice alebo trojice slov v podobe kolokácií, t. j. ustálených a lexi- kalizovaných spojení, ktoré predstavujú akési prefabrikáty a pomáhajú nám rýchlejšie a presnejšie konštruovať potrebné výpovede. Vďaka nim rodený hovoriaci vie, že napr. *bystrý krok* je rýchly, ale *bystrý človek* je vnímavý, *jasný deň* je slnečný, ale *jasná odpoveď* je jednoznačná, s čím majú cudzin- ci pri učení sa slovenčine problémy tak, ako ich máme my, keď sa učíme iný cudzí jazyk. V rámci korpusovolingvistických výskumov registrujeme pri každom z frekventovaných podstatných mien okolo 120 – 150 takýchto formálno-významových spojení, ktoré sa z istého hľadiska dajú považovať za jazykové (alebo aspoň textové) jednotky a ktoré v tom prípade zvyšujú hľadaný počet slov v slovenčine.

Jednotlivé výskyty základných tvarov v rozsahu 2 467 599 jednotiek nepredstavujú počet slov v slovenčine po tretie preto, lebo oproti najfrek- ventovanejším jednotkám s miliónovými alebo aspoň tisícovými výskytmi (spomínané čiarka, *byť*) sú vo frekvenčnej tabuľke aj slová s jedným ale- bo dvoma výskytmi. Tých je v podkorpuse prim-4.0-public-all dohromady 1 639 623 jednotlivých výskytov, čo sú približne dve tretiny výskytov jed- notlivých základných tvarov. Medzi nimi sa nachádzajú rôzne neslovné zna- ky, chybné zápisy (ide nielen o pravopisné chyby alebo preklepy, ktoré sa v tlačенých textoch často vyskytujú a v korpusových databázach sa evidujú tak, ako v daných textoch vyšli, ale sú to aj rôzne skomoleniny, jazykové hry a pod.), ale i citátové slová z cudzích jazykov. Táto skupina môže pred- stavovať aj polovicu z uvedeného počtu – azda príde perspektívne čas na ich presnejšiu analýzu. Navyše, chybné zápisy slov sa vyskytujú aj s frek- venciou vyššou ako 1 alebo 2, pretože niektoré druhy preklepov sú akoby všeobecne rozšírené, často sa zamieňajú napr. písmená *m* a *n*, na začiatku slova sa ponechávajú dve veľké písmená a pod. Preto by sme z počtu reálne existujúcich správnych slov v podobe základných tvarov mali túto skupi- nu vylúčiť. Druhú časť predstavujú regulárne slová zvyčajne už zastarané až archaické alebo naopak úplne nové, zriedkavé, s neustáleným spôsobom písania, úzko špecializované termíny, nárečové, slangové výrazy, vlastné mená a pod. Vzhľadom na predpoklad, že s výskytom 1 môže byť takýchto reálnych slov niekoľko stotisíc (ak by sme počítali polovicu z počtu jedno- tiiek s výskytom 1, tak by to bolo 650 000), nevieme zodpovedne (logicky) odpovedať na otázku, ktoré slovo je *najmenej frekventované*.

Keď sa však opäť vrátíme na vrchol frekvenčnej tabuľky, vieme presne povedať, že v podkorpuse prim-4.0-public-all sú **najčastejšie** tieto jednotky (podľa základného tvaru): čiarka (1. v poradí, 34 749 635 výskytov), bodka (2., 34 570 215), *byť* (3., 12 339 227), *a* (4., 12 020 904), *v* (5., 10 874 817), *sa* (6., 9 024 381), *na* (7., 8 196 340), úvodzovky (8., 6 392 116), pomlčka (9., 6 187 349), *to* (10., 4 208 172). Z podstatných mien sú to (v každom z nasledujúcich výpisov podľa slovného druhu uvádzame príslušné jednotky z prvej stovky najfrekventovanejších slov): *rok* (26., 1 655 462), *človek* (59., 740 659), *Slovensko* (86., 517 865), *čas* (92., 481 088), *strana* (96., 453 741). V prvej stovke je 5 podstatných mien. Zo slovíes sú to: *mat'* (23., 2 414 658), *môcť* (40., 1 089 966), *povedať* (66., 657 189), *musieť* (78., 584 054), *chcieť* (80., 545 389), *nebyť* (82., 526 940), *ísť* (83., 521 257). Slovíes je v prvej stovke 7 + pomocné sloveso *byť* z prvej desiatky. Z prídavných mien sú to: *veľký* (56., 781 375), *nový* (63., 713 173), *slovenský* (71., 631 342), *dobry* (90., 485 079), *d'alší* (91., 481 761), teda 5. Ostatné jednotky v prvej stovke sú najmä spojky, predložky, zámená a častice. Ale napr. v podkorpuse pôvodných slovenských umeleckých textov **prim-4.0-public-sking** v rozsahu 26 462 144 jednotiek sú najviac frekventované podstatné mená *človek* (47., 61 153), *ruka* (66., 38 425), *rok* (83., 33 268), *deň* (85., 32 366), *oko* (86., 32 244), *život* (87., 31 701), *žena* (96., 29 065), teda 7; slovesá *byť* (3., 802 727), *mat'* (25., 134 244), *povedať* (44., 63 427), *môcť* (51., 48 688), *chcieť* (53., 47 192), *ísť* (54., 46 620), *vedieť* (55., 46 375), *nebyť* (58., 44 044), *musieť* (68., 37 777), *prísť* (74., 34 229), *dať* (76., 33 892), *vidieť* (84., 33 031), *nemať* (97., 28 685), *nevedieť* (98., 28 272), *začať* (100., 28 046), teda 15, a iba dve prídavné mená: *veľký* (80., 33 647), *celý* (92., 30 315).

Záver. Počet slov fungujúcich alebo aspoň raz použitých v písaných textoch súčasnej slovenčiny nachádzajúcich sa v Slovenskom národnom korpuse môžeme odhadovať na viac ako 3 milióny (podľa jednotlivých tvarov) alebo približne 2 milióny (podľa počtu základných tvarov, v ktorých sú obsiahnuté všetky ich tvary nachádzajúce sa v textoch korpusu). Najmenej frekventovaných slov (s výskytom 1) je asi 650 tisíc a sú to spravidla slová staršie až archaické, úplne nové, špeciálne termíny, slangové výrazy a pod. Najviac frekventované slovné jednotky (*a*, *v*, *na*, *sa*, *byť*) majú spolu so základnou interpunkciou (čiarka, bodka) stabilné postavenie na čele frek-

venčnej tabuľky bez ohľadu na štýlovú príslušnosť textov v korpuse. Na prvých miestach sa tieto jednotky nachádzajú aj vo frekvenčnom slovníku J. Mistríka z r. 1969. Na ďalších miestach sa jednotlivé slová nachádzajú na rôznych pozíciách v závislosti od rozsahu a štýlovej príslušnosti textov v korpuse. Zoznamy najfrekventovanejších slov a tvarov sa zverejňujú vždy s novou verziou korpusu (<http://korpus.juls.savba.sk/stats/index.sk.html>).

Motivácia nomenklatúry psích plemien

ANDREA EIBENOVÁ

Kynológia je zjednodušene veda o psoch (gréc. *kyón*, *kynos* = pes a lat. *logos* = veda; *canis* je rodové označenie psovitéch šeliem v latinčine). Kynológia sa zaoberá psom ako najstarším a najbližším spoločníkom človeka všeobecne, čiže spája vedomosti o pôvode a genetike psa, šľachtiteľstvo psích plemien, výcvik psy a prácu so psami, psie športy, chov a odchov psov, ošetrovanie psov a starostlivosť o psy a okrajovo aj časti veterinárneho lekárstva a psiu psychológiu. Na Slovensku kynológiu zastrešuje Slovenská kynologická jednota (SKJ), ktorá je členom Medzinárodnej kynologickej federácie (FCI) so sídlom v hlavnom meste Belgicka Bruseli. Medzi základné úlohy tejto organizácie patrí vytvárať a upravovať štandardy jednotlivých plemien psov a tvoriť právne predpisy na chov.

Kynologická terminológia v sebe zahŕňa podskupinu, ktorú tvorí nomenklatúra plemien psov.

Motivácia nomenklatúrnych názvov môže zohľadňovať inherentné znaky (farbu, veľkosť, vzhľad, tvar, zloženie atď.), adherentné znaky (účel – činnosť, funkciu, použiteľnosť) a môžeme vyčleniť aj onymickú motiváciu, t. j. tzv. onymické názvy, ktoré by sme rozdelili do dvoch podskupín: podskupina obsahujúca geografické názvy (názvy domovskej krajiny, oblasti, územia, ostrova, polostrova, pohoria, mesta) a eponymá – dedikačné názvy.

Nomenklatúrne názvy psích plemien môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín:

1. slovenské názvy plemien,
2. prevzaté názvy plemien.

1. Slovenské názvy plemien

V nomenklatúre plemien neexistujú nemotivované slovenské názvy. Mnohé z názvov plemien nie sú motivované len jednostranne, ale obsahujú viacero motivačných znakov, napr. súčasne o pôvode aj o vzhľade alebo o pôvode a účele atď.

1.1. Klasifikácia slovenských názvov na základe inherentných znakov:

1.1.1. Farba: *francúzsky trojfarebný durič, čiernoplavý medvedíkovitý pes, malý modrý gaskonský durič...*

1.1.2. Veľkosť: *veľký bradáč, malý bradáč, švajčiarsky malý durič...*

V niektorých slovenských názvoch plemien sa inherentný znak veľkosti vyjadruje použitím zdrobnenín napr.: *leviček, maltézsky psík, havanský psík, pekínský palácový psík, taliansky chrtík...*

1.1.3. Vzhľad/podobnosť s niečím: *bradáč, peruánsky naháč, český fúzač, nemecký krátkosrstý stavač, nemecký drôtosrstý stavač, nemecký ostrósrstý stavač, nemecký dlhosrstý stavač, westfálsky jazvečíkovitý durič...*

1.2. Klasifikácia slovenských názvov plemien na základe adherentných znakov:

1.2.1. Účel – činnosť/funkcia: *podhalanský pastiersky pes, maremmano-abruzzský pastiersky pes* (ktorý je určený na stráženie a ochranu stáda), *dánsky stavač, portugalský stavač, nemecký dlhosrstý stavač* (ktorý vystavuje korisť poľovníkovi, teda upozorňuje poľovníka na možnú korisť), *austrálsky dobytkársky pes* (ktorý je určený na pomoc pri pasení hovädzieho dobytká, konkrétne na kontrolu pohybu hovädzieho dobytká v otvorených i ohraničených priestoroch), *španielsky durič, grécky durič, taliansky durič* (ktorý je určený na durenie koristi na poľovačke), *portugalský ovčiarsky pes...*

1.2.2. Použitelnosť (podľa druhu zvierat, na ktorých lov sa používa): *vydrí pes, anglický líščí pes, americký líščí pes, drentský jarabičiar, škótsky jelení pes, holandský vábič kačiek, írsky vlkodav...*

1.3. Onymické názvy

1.3.1. Geografické názvy, v ktorých je vyjadrený pôvod, ako je:

1.3.1.1. domovská krajina: *belgický ovčiak, československý vlčiak, slovenský čuvač, mexický naháč, švajčiarsky durič, maďarský chrt...*

1.3.1.2. oblasť/územie/ostrov/polostrov/pohorie: *katalánsky ovčiak, mallorská doga, istrijský krátkosrstý durič, smålandský durič* (Småland je historická provincia v južnom Švédsku), *bavorský farbiar, pyrenejský horský pes...*

1.3.1.3. mesto: *bernský salašnícky pes, pekinský palácový psík, bolonský psík...*

1.3.2. Eponymá – dedikačné názvy: *Hygenov durič, Schillerov durič, Saarloosov vlčiak, Korthalsov hrubosrstý stavač...*

Falošná motivácia

V nomenklatúre sa stretáme aj s falošnou/nejasnou motiváciou, napr. *anglický farbiar*. Farbiar v slovenskom pomenovaní neznamená, že niečo farbí, ale že sleduje pachovú stopu po krvi, ktorú zanecháva korisť, pričom termín *farba* v kynologickej terminológii znamená krv.

2. Prevzaté názvy plemien

Nemotivované prevzaté názvy sú zväčša jednoslovné, napr. *briard, mudi, puli, pumi, komondor, tosa, hovawart, basenji/basendži, poitevin, čivava, vipet*. Ojedinele sa vyskytujú aj dvojslovné príp. viacslovné prevzaté názvy, napr. *šar-pei/šar-pej, čau-čau*. Motivované prevzaté názvy sú podobne ako slovenské často motivované viacerými príznakmi.

2.1. Klasifikácia viacslovných prevzatých názvov na základe inherentných znakov:

2.1.1. Farba: *čierny teriér, modrý gaskonský grifón, plavý bretónsky baset, zlatý retríver...*

2.1.2. Veľkosť: *trpasličí pinč, veľký vendejský grifón, malý hrubosrstý vendejský baset...*

Aj v niektorých prevzatých názvoch plemien sa inherentný znak veľkosti vyjadruje použitím zdobnenín: *bišónik, brabantik, francúzsky buldoček...*

2.1.3. Vzhľad/podobnosť: *bradatá kólia, austrálsky hodvábný teriér, kučeravý retríver, írsky pšeničný teriér...*

2.2. Klasifikácia prevzatých názvov plemien na základe adherentných znakov:

2.2.1. Účel – činnosť/funkcia: *pointer* (ktorý vystavuje/ukazuje korisť poľovníkovi, teda upozorňuje poľovníka na možnú korisť; *point* = ukazo-

vať/vystavovať), *írsky seter* (určený na vetrenie a vystavovanie koristi, patrí do skupiny stavačov; *set* = vetriť), *zlatý retríver* (ktorý prináša ulovenú korisť, *retrieve* = donášať).

2.2.2. Použitelnosť (podľa druhu zvierat, na ktorých lov sa používa): *hladkosrstý foxteriér...*

2.3. Onymické viacslovné prevzaté názvy:

2.3.1. Geografické názvy, v ktorých je vyjadrený pôvod, ako je:

2.3.1.1. domovská krajina: *rakúsky pinč, írsky teriér, anglický seter, belgický grifón...*

2.3.1.2. oblasť/územie/ostrov/polostrov/pohorie: *yorkshirský teriér, sibírsky husky, labradorský retríver, retríver zo zálivu Chesapeake...*

2.3.1.3. mesto: *bedlingtonský teriér, norwichský teriér, bruselský grifón, bostonský teriér...*

2.3.2. Eponymá – dedikačné názvy: *teriér Parson Russell, teriér Jack Russell.*

V príspevku sa vyskytujú len názvy plemien, ktoré oficiálne uznala Medzinárodná kynologická federácia (FCI) a jej členské štáty. Ukazuje sa, že sa v názvoch v hojnej miere uplatňujú všetky druhy motivácie, t. j. motivácia na základe inherentných aj adherentných znakov, ako aj onymická motivácia, a to tak pri slovenských, ako aj pri prevzatých názvoch. Existencia nemotivovaných názvov je z veľkej časti daná internacionalizáciou komunikácie medzi členskými štátmi FCI.

Keďže kynológia je odbor pomerne flexibilný, čo sa týka tvorby nových termínov a názvov, predpokladáme, že aj v rámci nomenklatúry plemien sa v budúcnosti môžeme dočkať zaujímavých noviniek.

LITERATÚRA

CABRÉ, Maria Teresa: Terminology (Theory, methods and applications).© 1999 – John Benjamins B.V. 248 s.

FOGLE, Bruce: Nová encyklopédia psov. Dr. Bruce Fogle: Encyclopedia of the Dog, Dorling Kindersley Ltd., London 1995 a Dr. Bruce Fogle: The new Encyclopedia of the Dog, Dorling Kindersley Ltd., London 2000. 414 s.

HORECKÝ, Ján: Základy slovenskej terminológie. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Bratislava 1956, 146 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. 3. vyd. Bratislava: Veda 1997. 946 s.

- MASÁR, Ivan: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava: Veda 1991. 189 s.
Slovník slovenského jazyka. Zv. 1 – 6. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied 1959 – 1968.
- TAYLOR, David: Veľká kniha o psoch/ David Taylor: The Ultimate Dog Book. Dorling Kindersley 1990. 241 s.
- BLATNÁ, L.: Termín – terminologie, název – nomenklatura. In: Československý terminologický časopis, 1964, roč. 3, č. 6, s. 340 – 345.
- DOLNIK, Juraj: Motivácia a hodnota termínu. In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, č. 5, s. 133 – 140.
- HORECKÝ, Ján: O zásadách pri tvorení názvoslovia. In: Kultúra slova, 1967, roč. 1, č. 5, s. 129 – 132.
- LEVKOVSKAJA, Xenia Aristarchovna: Niektoré vlastnosti terminológie. Československý terminologický časopis, 1962, roč. I, č. 7, s. 331 – 344.
- MASÁR, Ivan: Vlastnosti termínu. Motivovanosť termínu. In: Kultúra slova, 1989, roč. 23, č. 6, s. 202 – 207.
- OROSZOVÁ, Daniela: Motivácia terminologických pomenovaní. In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, č. 10, s. 325 – 329.
www.skj.sk

Z HISTORICKEJ LEXIKY

Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (15)

RUDOLF KRAJČOVIČ

hriš, m. ľud. nezoraná úvrať na začiatku alebo na konci poľa, pri orbe vynechaný pásik poľa a pod. (známe vo výchsl. náreč. *hriška* úvrať, Kál. od *hriš-*, to od *hrieš-* v slove *hriešny* po zmene *ie* na *i*), z pôv. slova *hriech* v hist. význame „omyl, chyba“ (psl. *gręch* chyba, omyl, stčes. *po hříchu* chyba spôsobená omylom, slovin. *grešiti* urobiť chybu atď.); p. hes. *hrišovo*.

hrišče, n.; p. hes. *ihrišče*.

hrišovec, m. topon. apel. priestor v chotári oraných polí s chybami, s nezoranými úvraťami na začiatku alebo na konci poľa, s vynechávaním pásov zeme pri orbe a pod.; p. hes. *hriš*. – *Rysowecz* 1460, *Hrischowcze* 1773, dnes *Hrišovec*, obv. Gelnica; názov motivovali nedobre orané úvrate, prípad. pri orbe vynechané pásiky v poliach a pod.; príčinou bol vrchovatý chotár obce (s n. v. 400 – 815 m).

hrk, citoslov. napodobňuje zvuk pri náraze tvrdých predmetov alebo drobného skália, prípad. prudkého toku v koryte rieky a pod.; p. hes. *hrkovec*.

hřkať, verb. do seba narážať s hrkotom, pri narážaní robiť hrkot, buchot (v sloven. náreč. *hřkať*, *hurkac*, čes. *hrkati*, *hrčeti*, poľ. *hurkot* klopanie, búchanie atď.); p. hes. *hrkovec*.

hrkovec, m. topon. apel. *hrkovec*, ľud. *herkovec* (od *hrk* príp. miesta *-ov-ec*) miesto, odkiaľ sa šíri hrkot, búchanie, tupý zvuk. – *Sygra* 1272, *Sygra que al. n. Rudno nuncupatur* 1284, *Rudna* 1293, *Herkovich* 1321, *Herkowecz* 1397, *Harakolch* 1464, *Harakowcze* 1773, dnes *Harakovec*, obv. Spišská Nová Ves; pôv. *Herkovec*, názov od *hrkovec* podľa miesta neďaleko založenej osady, odkiaľ sa šírili hlasné tupé zvuky od úderov, od rúbania, prí-

pad. od hrmotu, od hrmotania naložených ťahaných vozov; obyvatelia obce v stredoveku sa okrem poľnohospodárstva tradične venovali drevorubačstvu, to zvyšuje reálnosť výkladu názvu, výklad má oporu aj v paral. názve *Rudno* (1284) čiže miesto ťaženia rudy, prípad. pri bani jej skladovania, lámania a odvážania povozmi, to všetko sprevádzané búchaním, udieraním, hrmotom; napokon s tým súvisí aj pôv. názov *Žehra* s dokl. *Sygra* (1245) od *žehra* miesto hnevu, nadávok a pod.; viac v hes. *žehra*.

hrnčár, m.; p. hes. *grnčár*.

hrochat', expr. verb. hlučne udierať, plieskať hrubým bičom, prenes. vydávať praskavý zvuk chôdzou po ľade, sloven. blízke *chrochtat'*, v náreč. *krochat'* chrochtat', stčes. *hrochnúti* uderiť, čes. *chrochnouti* uderiť, plesknúť bičom, poľ. *grochać* rachotiť, dunieť, blízke rus. *grochat'* udierať atď.); p. hes. *hrochot*.

hrochot, m. expr. apel. hlučný, ostrý zvuk spôsobený plieskaním pastierskeho biča, údermi alebo chôdzou po ľade (od koreňa *hroch-* v slove *hrochat'* hlučne udierať, plieskať príp. zvuku *-ot* ako v slovách *hukot*, *hrmot*). – *Horhagh* 1424, *Horhagh aliter Chrochot* 1479, *Rochod* 1507, *Hrochott* 1521, *Hrochoth* 1773, *Hrochoty* 1808, *Hrochoť* 1920, dnes *Hrochoť*, obv. Banská Bystrica; názov podľa praskavého zvuku po švihaní bičmi pastierov na udržiavanie poriadku v stáde dobytky pri jeho výhone na pašu, pri pasení a pod.; obyvatelia obce sa v minulosti zaoberali veľkochovom dobytky hlavne pasením, to potvrdzuje reálnosť výkladu názvu v hesle; navyše pasenie dobytky dalo podnet na tvorbu zvykov a piesní pastierskeho typu (VSO I.).

hrubov, -a, -o, men. adj. vzťah k niečomu, čo má veľké rozmery, čo je veľké, rozsiahle; p. hes. *hrubý*. – *Rubo* 1478, *Hrubo* 1786, *Hrubová* 1808, *Hrubov* 1920, dnes *Hrubov*, obv. Humenné; názov podľa rozsiahleho lesa, veľkej hory, pri ktorej obec vznikla; dodnes značná časť chotára (s n. v. 275 – 546 m) je zalesnená; výklad má oporu aj v názvoch susedných obcí *Hrabovec nad Laborcom*, *Brestov nad Laborcom* a *Rakytov pri Humennom*; p. hes. *hrabovec*, *brestov* a *rakyta*.

hrubý, -á, -é, adj. niečo väčších rozmerov, väčšej hrúbky, prenes. nie celkom upravený povrch (psl. *grubъѣ*, sloven. *hrubý* niečo istej hrúbky, hrboľatý, stčes. *hrubý* veľký, drsný, poľ. *gruby* hrubý, veľký atď.); p. hes. *hrubov*.

hruša, f. hist. apel. ovocný strom, *Pirus*, dnes *hruška* strom i jej plod (psl. *gruša*, sloven. *hruška*, zachované *hruša* vo výchsl. nárečí, Kál., čes. *hruška*, poľ. *grusza*, rus. *gruša* atď.; p. hes. *hrušov*).

hrušov, -a, -o, men. adj. hruškový (od *hruša* príp. men. adj. -*ov* alebo príp. miesta -*ov*). – *Huruso* 1285, *Hruso* 1342, *Hrussowo* 1773, dnes *Hrušov*, obv. Šahy; názov podľa hruškového ovocného sadu, prípad. sadu s prevahou hrušiek alebo podľa hrušiek vysadených vo vinohrade; obyvatelia obce sa v minulosti venovali vinohradníctvu, to zvyšuje reálnosť výkladu názvu. – *Huruswa* 1297, *Hrwswa* 1427, *Hrussowo* 1773, dnes *Hrušovo*, obv. Hnúšťa; názov podľa hruškového ovocného sadu alebo sadu s prevahou hrušiek; v miestnej časti *Ostrany* (*Ozthran* 1427) pri obci obyvatelia v minulosti sa okrem iných zamestnaní venovali ovocinárstvu (VSO I.), to potvrdzuje výklad názvu.

hrušovane, pl. ľud. živý názov obyvateľov, ktorí sa venovali ovocným sedom vysadeným hruškami alebo hruškám vysadeným vo vinohrade. – *Kerthuely* 1392, *Krussowany* 1773, *Hrussowani* 1786, *Hrussowany* 1808, dnes *Hrušovany*, obv. Topoľčany; obyvatelia obce sa v minulosti okrem poľnohospodárstva venovali vinohradníctvu, to potvrdzuje výklad názvu v hesle.

hrušový, -á, -é, adj.; p. dokl. v hes. *hrušov*.

hruštín, -a, -o, men. adj. ľud. *hruščín* smutný, opustený, prenes. opustený, zanedbaný, neobrábaný väčší kus zeme (od koreňa *hrust-* príp. men. adj. -*in* alebo príp. miesta -*ín* ako v slove *ovčín*). – *Hrussczyn* 1580, *Hrussczyn*, *Hrwsstyn* 1593, *Hrustín* 1773, dnes *Hruštín*, obv. Dolný Kubín; názov podľa zanedbanej, divým rastlinstvom, krovím zarostenej väčšej plochy vysokohorského chotára (s n. v. 670 – 1303 m); pôv. osada bola založená v 15. stor. pre presídlených valachov iste s cieľom obhospodáriť zanedbanú, neobrábanú pôdu, prípad. upraviť ju na pastvinu.

Nedáľeko je obec *Vasil'ov* (*Wasyłow* 1554), od mena výchsl. pôvodu *Vasil'*; názov poukazuje aj na etn. pôvod prvých osadníkov obce Hruštín i na ukr. pôvod názvu tejto obce; no v obci *Trakovice*, obv. Hlohovec (p. hes. *krak*, *krakovec*), mierne svahová časť chotára sa nazýva *Hruščovie* od *hrúšť-*, to umožňuje predpokladať, že slovo *hrustiť* jestvovalo aj v lexike sloven. nárečí.

hruštiť, verb. byť smutný, opustený, zanedbaný (blízke ukr. *hrusti*, *hrustnyj*, rus. *grustiť*, *grustnyj* smutný, opustený a pod., v sloven. chotár. názov *Hruščovie*); p. hes. *hruštín*.

huba, f. dužinatá rastlina bez listov, Fungus, môže byť jedlá i nejedlá (psl. *gōba*, sloven. *huba*, čes. *houba*, poľ. *gęba* atď.); p. hes. *hubov*.

Názvy obcí *Hubice*, *Hubová*, *Hubošovce* sú novšie, vznikli v r. 1948.

hubina, f. často ničený priestor, ničené okolie (od *hubiť* príp. priestoru *-ina* ako v slovách *dolina*, *nížina*). – *Hwbyna* 1353, *Hubina* 1773, dnes *Hubina*, obv. Piešťany; názov motivovalo časté ničenie okolia pôv. osady; obec vznikla v strategickom priestore neďaleko stráženého brodu, príchodu dôležitej cesty cez Váh; p. hes. *Moravane*, *raten*.

hubiť, verb. ničiť, privádzať do záhuby (psl. *gubitʹ*, slovin. *gubiti*, sloven. *hubiť*, čes. *hubiti*, poľ. *gubić* ničiť, privádzať do záhuby); p. hes. *hubina*.

hubov, -a, -o, men. adj. (od *huba* príp. *-ov*). – *Hubow* 1323, *Hwba* 1449, *Hubo* 1808, dnes *Hubovo*, obv. Rimavská Sobota; názov podľa bohatého výskytu húb v zalesnenej časti chotára založenej obce, dnes je okolie obce odlesnené.

hudec, m. muzikant, zabávač hudbou dobovými hudobnými nástrojmi (od koreňa *hud-* príp. *-ec* ako v slove *borec*), p. hes. *hudietʹ*. – *Hegedusfalwa* 1467, *Huczowcze* 1773, *Hudcovce* 1808, dnes *Hudcovce*, obv. Humenné; názov podľa hudobníka, zabávača panstva dobovými hudobnými nástrojmi, zrejme spolu s menším hudobným zborom; reálnosť výkladu potvrdzuje najstarší záznam v maďar. *Hegedüsfalwa* (1467) v prekl. hudobníka usadlosť (dnes v maďar. *hegedüs* huslista); v sloven. prostredí vznikol názov *Hudcovci*, t. j. rodina hudobníkova, z neho dnešný názov.

hudietʹ, hist. verb. hrať na hudobnom nástroji (psl. *gōdeti*, *gōšti*, sloven. *hústʹ*, ľud. *hudatʹ*, čes. *housti*, *hudu*, poľ. *gęść*, najbližšie srb., chorv. *gudjeti*, *gudu*, ukr. *guditi*, rus. *gudiť*, *gudetʹ* hrať na husliach atď.); p. hes. *hudec*.

humenný, -á, -é, adj. humnový, súvisiaci s humnom (dnes sloven. *humnový*, v náreč. *humenný*, dolož. v 16. stor. HSSJ I.). – *Humenna* 1332, *Humenne* 1773, dnes *Humenné*, mesto, pôv. *Humenná* od *humenná* čiže väčšia usadlosť s radom domov s humnami alebo so spoločným humnom väčších rozmerov; pôv. usadlosť s rozvinutým hospodárstvom sa postupne rozrastala a stala sa mestečkom, neskôr centrom panstva (VSO I.).

humenský, -á, -é, adj. orientačný prívlastok v názve časti obce *Humenský Rokytov*, obv. Humenné. – *Roykytho* 1463, *Humenssky Rokito* 1773, *Humenský Rokytov* 1808, dnes *Humenský Rokytov*; prívlastok podľa názvu panstva *Humenné*, ku ktorému obec v stredoveku patrila.

humno, n. nekrytý priestor za domom alebo pri stodole upravený na mlátenie obilia ručne, prípad. šľapaním dobytká chôdzou v kruhu, priestor aj na uskladňovanie sena, dreva a pod. (psl. *gumno*, sloven. *humno*, čes. *humno*, poľ. *gumno* atď.); p. hes. *humenný*.

hus, f. domáci vodný vták, hus domáca, *Anser domesticus*, hus divá, *Anser anser* (psl. *гоусь*, sloven. *hus*, čes. *hus*, poľ. *geś* atď.); p. hes. *husák*.

husák, m. pastier väčšieho množstva husí (od *hus* príp. -*ák* ako slovách v *pasák*, *kozák*); p. hes. *hus* (sloven. dnes *husiar*, v náreč. zachované *husák* vo význame „pastier domácich husí“, Kál., v stčes. *husák*, *húser*, podobne v srb., chorv. *gusak* *húser* atď.). – *Hwzak* 1567, *Huszak* 1773, *Husák* 1808, dnes *Husák*, obv. Michalovce; názov motivovaný povinnosťou osadníkov v službách panstva starať sa o väčšie množstvo husí, hlavne ich pásť, doma kŕmiť a pod.; výklad má oporu v úrad. maďar. názve obce *Ungludas* od *ludas*, to od *lúd-* hus; obyvatelia obce sa v stredoveku živili pastierstvom a prácou v lesoch.

Nemožno vylúčiť, že názov obce vznikol z apel. *husák* vo význame „húser, gunár“; motiváciou vzniku názvu by bola povinnosť osadníkov v službách panstva venovať sa chovu húserov, gunárov.

husina, f.; p. hes. *gusina*.

huta, f. hist. apel. väčšia dielňa na výrobu železa, skla z vytlačenej rudy (zo strhnem. *hutta*, dnes nem. *Hütte*, *Kluge*, sloven. *huta*, stčes. *hut'*, poľ. *huta*, ukr. *huta* atď.). – *Hutha* 1618, *Hutka* 1863, *Hutky* 1920, dnes *Hutka*, obv. Bardejov; nem. názov obce *Glashütten* naznačuje, že v hutníckej dielni v blízkosti obce sa v stredoveku vyrábalo sklo (nem. *Glas* sklo). – *Huty* 1545, *Huty* 1808, dnes *Huty*, obv. Liptovský Mikuláš; názov podľa sklárskej huty, pri ktorej obec v 16. stor. vznikla. – *Vollia Huta* 1600, *Sklenna Hutta* 1773, *Stebnicka Hut'* 1808, dnes *Stebnicka Huta*, obv. Bardejov; názov podľa prenosnej sklenej huty založenej na zač. 17. stor. – *Szalancz Huta* 1772, dnes *Slanská Huta*, obv. Košice; názov podľa hút v blízkosti obce, v ktorých pracovali jej obyvatelia.

hutka, f. dem.; p. dokl. v hes. *huta*.

hvozd, m. rozsiahly les na svahoch pohorí (psl. *gozdъ*, sloven. apel. *hvozd*, doložené v 16. stor., miestny názov *silva Gozd* pri Jasove známy z r. 1255, HSSJ I. s lit., čes. *hvozd*, poľ. *gwozd*, *gozd* atď.); p. hes. *hvozdnica*.

hvozdnica, f. topon. apel. rozsiahly les na svahoch pohorí (od *hvozd* príp. miesta *-n-ica* ako v slovách *kopanica*, *ornica*). – *Hoznucha* 1250, *Hwoznicze* 1458, *Hwoznicza* 1598, *Hwozdnica* 1808, dnes *Hvozdnica*, obv. Žilina; názov podľa rozsiahleho hustého lesa na svahu vrchoviny v blízkosti založenej obce; na svahoch vrchoviny na okraji chotára (s n. v. 310 – 600 m) sú dodnes zvyšky lesa po jeho odlesňovaní, to zvyšuje reálnosť výkladu v hesle.

Vzťah obyvateľov obce k blízkym lesom v stredoveku potvrdzuje úrad. maďar. názov obce *Fürészfalu* z apel. *fürész* píla, vo voľnom preklade píla pri obci na rezanie lesnej dreviny získanej odlesňovaním.

hýľ, m. vozík upravený bočnými doskami na vyvážanie vyťažených hornín z baní alebo v poľnohospodárstve voz na vyvážanie hnoja do polí (apel. v stredoslov. a výchslav. nárečí SSN I., v sloven. doložené v 17. stor., HSSJ I.); p. hes. *hýľov*.

hýľov, -a, -o, **hýľev**, -a, -o, men. adj. súvisiaci s hýľom, miestom určeným pre vozíky pripravené na odvážanie hornín vyťažených z blízkych baní (od *hýľ* príp. men. adj. *-ov* alebo príp. miesta *-ov*); p. hes. *hýľ*. – *Hyleupothoka* 1318, *Hylow* 1332, *Hylow* 1427, *do Hilowa* 1650, *Hillow* 1773, *Hylow* 1808, dnes *Hýľov*, obv. Košice, pôv. *Hýlev*, *Hýľov*; názov podľa priestoru určeného pre banské vozíky pripravené na odvoz vyťažených hornín; obec vznikla v banskej oblasti, kde sa od zač. 14. stor. hľadali podzemné zdroje cenných hornín a v tom istom čase sa tu začalo aj ťažiť striebro, neskôr železná ruda; z najstaršieho záznamu *Hyleupothoka* (1318) možno usúdiť, že predmetom hľadania cenných hornín bol aj potok, ktorý chotárom obce preteká.

Na výklad sa ponúka aj apel. *hýľ* druh spevavého vtáka, *Erithrinaea*; v hesle sa dalo prednosť apel. *hýľ* banský vozík (doloženého v sloven. nárečiach) s prihliadnutím na to, že obec vznikla v banskej oblasti.

CH

chám, m., **chán**, m. hist. expr. apel. prezývka poddaných roľníkov podľa mena bibl. osoby *Chám* a jej synov nazývaných *Chán-* (Mch.), (v sloven. náreč. *chám* nevychovaný človek, grobian, SSN I., čes. *chám* hanlivá prezývka poddaných, poľ. *cham* osoba z inej rasy, rus., ukr. *cham* hrubý človek atď.); p. hes. *chanava*.

chanava, f., **chamava**, f. topon. apel. miesto ľudí nemiestneho správania (od *chán*, *chám*- príp. priestoru *-ava* ako v slove *štrava*); p. hes. *chám*. – *Honua* 1266, *Hanua* 1295, *Hamwa* 1786, *Hanava* 1920, dnes *Chanava*, obv. Rimavská Sobota; názov vznikol v ľud. prostredí ako hanlivá prezývka poddaných bývajúcich pri kláštore pre ich nemiestne správanie; nemožno vylúčiť, že do blízkosti kláštora ich prisídlilo panstvo s úmyslom, aby pričinením kláštora sa naučili žiť v pokore bez hrubého správania.

Názov miestnej časti *Križany* pri obci (s dokl. *Crisan* 1293) od *Križane*, ľud. živého názvu obyvateľov bývajúcich pri kríži, kresťanskom symbole pokory, naznačuje, že kláštor primerané opatrenia urobil; kláštor zanikol v 16. stor. (VSO I.).

Chelebane, pl. ľud. živý názov osadníkov povinných niekoho živiť, niekomu zabezpečovať obživu; p. hes. *chléb*, *chlebit'*. – *Halban* 1328, *Dolne Chlebany* 1773, dnes *Dolné Chlebany*, časť obce Krušovce, obv. Topoľčany. – *Halban* 1328, *Helben* 1381, *Horne Chlebany* 1773, dnes *Horné Chlebany*, obv. Topoľčany; pôv. Chlebany zo živého ľud. názvu *Chlebane*, názvu obyvateľov podľa ich povinnosti feud. dávkami vydržiavať niekoho z vyššej vrchnosti; založená obec patrila nitrianskemu biskupstvu a zemanom zo susednej obce Rajčany, to potvrdzuje reálnosť výkladu názvu.

chl'aba, f., **chl'ab**, f.; p. hes. *chlęba*.

chlęba, f. psl. apel. hlbší výmol' na miernom svahu v údolí, priehlbina spôsobená návalom vody po daždi a pod. (psl. *chlęba*, sloven. hist. *chl'aba*, známe v srb., chorv. *chleb* splav, priepasť, rus. *chl'ab* údolie, priehlbina, otvor atď.). – *Chelemba*, *Helenba* 1138, *Heleba* 1335, *Hellemba* 1773, dnes *Chl'aba*, obv. Nové Zámky; názov podľa priehlbín, výmol'ov spôsobených návalmi vody pri záplavách v priestore dolného Ipľa a Dunaja; obec vznikla pri ústí Ipľa do Dunaja, to zvyšuje reálnosť výkladu názvu.

Názov s psl. nosovkou *ę* (porov. dokl. *Chelemba* 1138) prevzali stmaďar. vojenské posádky, keď v 1. pol. 10. stor. obsadili a strážili strategický priestor v okolí sútoku Ipľa s Dunajom pri jeho ohybe; domáci názov *Chl'aba*, ktorý vznikol zmenou psl. nosovky *ę* na *ä*, z neho *'a*, je doložený v 14. stor. záznamom *Heleba* z r. 1335.

chléb, m. hist. apel. dnes chlieb, pečený pokrm z kysnutého cesta, prenes. obilie, obživa, živobytie (psl. *chlębъ*, sloven. *chlieb*, v náreč. *chlieb*, *chléb*

základný pokrm, živobytie, čes. *chléb*, poľ. *chleb*, rus. *chleba* obilie atď.; p. hes. *Chelebane, chlebit'*.

chlebit', hist. verb. živiť niekoho, starať sa o niekoho, vydržiavať niekoho (psl. *chlěbiti*, známe v stčes. *chlěbiti* živiť niekoho, vydržiavať obživou, poľ. *chlebić*, prenes. lichotiť, pochlebovať atď.). – *Zebehleb* 1135, *Scebechleb* 1156, *Zebehleb* 1222, *Sebechleby* 1773, dnes *Sebechleby*, obv. Krupina; názov od živého ľud. pomenovania osadníkov, ktorí sa živia sami po oddelení od veľkorodiny (viac v hes. *sebechlebi*).

chlebnica, f miestnosť na skladovanie obilia, prípad. inej prírodnej obživy (od *chléb* príp. miesta *-nica* ako v slovách *obilnica, pivnica*); p. hes. *chléb* (v sloven. *chlebnica* doložené v 18. stor. HSSJ I., v stčes. *chlebnicě* miestnosť na uschovávanie chleba). – *Chlewnica* 1564, *Hlebnycza* 1604, *Chlebnicze* 1786, dnes *Chlebnice*, obv. Dolný Kubín; názov motivovaný miestnosťou na uschovávanie obilia alebo inej prírodnej obživy; obyvatelia sa okrem domácich remesiel venovali poľnohospodárstvu, to zvyšuje reálnosť výkladu.

Najstarší záznam možno čítať *Chlévnica* (1564) a vyložiť z apel. *chlévnica* stavba alebo prístrešie pre chov domácich zvierat; osada bola obývaná valaskými osadníkmi, ktorých povinnosťou bolo starať sa o domáce zvieratá, o dobytok, o ovce a pod., to podporuje výklad, no záznam je izolovaný, preto môže ísť o chybu pisára.

SKRATKY

Literatúra: HSSJ I. – Historický slovník slovenského jazyka. I. Red. M. Majtán. Bratislava: VEDA 1991.

Kál. – KÁLAL, Karol, KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. Banská Bystrica: Nákladom vlastným 1923.

Mch. – MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: ACADEMIA 1968.

SSN I. – Slovník slovenských nářečí. I. Red. I. Ripka. Bratislava: VEDA 1994.

VSO I. – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I. Red. M. Kropilák. Bratislava: VEDA 1977.

Skratky jazykov: čes., češ. – český, čeština, chorv. chorvátsky, maďar. – maďarský, maďarčina, náreč. – nárečie, nem. – nemecký, poľ. – poľský, psl. praslovanský, rus. – ruský, sloven. – slovenský, slovenčina, slovin. – slovinský, srb. – srbský, stčes., stčes. – staročeský, stará čeština, strhnm. – stredohorná nemčina, stmaďar. – stará maďarčina, ukr. – ukrajinský, výchsl. – východoslovenské nárečie.

Iné skratky: adj. – adjektívum, al. n. – alias nomen, meno inak, iný názov, apel. – apelatívum, a pod. – a podobne, atď. – a tak ďalej, bibl. – biblický, citoslov. – citoslovce, dokl. – doklad, dolož. – doložený, etn. – etnický, expr. – expresívum, f. – femininum, feud. – feudálny, hes. – heslo, hist. – historický, chotár. – chotárny, lit. – literatúra, ľud. – ľudový, ľudovo, m – meter, m. – maskulinum, men. adj. – menné adjektívum, n. – neutrum, n. v. – nadmorská výška, nem. – nemecký, obv. – obvod, os. meno – osobné meno, p. – pozri, pl. – plurál, pôv. pôvodný, prenes. – prenesene, príp. – prípona, prípad. – prípadne, r. – rok, sloven. – slovenský, stor. – storočie, t. j. – to jest, topon. apel. – toponymické apelatívum vyskytujúce sa len v miestnom názve, ukr. – ukrajinský, verb. – verbum, zač. – začiatok, na začiatku.

KS

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Pomenovania vozov a kočov v staršej slovenčine a v nárečiach (1)

IVETA VALENTOVÁ

Jednotlivé druhy vozov mali zväčša pomenovania podľa konštrukcie, resp. podľa časti, ktorá určovala charakter voza. Základné rozdelenie bolo na *rebrinové, doštené a holé* vozy.

Keď mal voz po bokoch rebriny v tvare rebríka, volal sa *rebrinový*, príp. *rebrový voz*: *woz rebrowy dwe koleša okowaczi a dwe sproste* (Orava 1611); *die 17. augusti* (za opravu) *rebrinowi wos den 80* (Modrý Kameň 1720); *boli rebrinové voze, dlhé voze – té rebrini boli na hóre dicki* (Hrnčiarovce, okr. Trnava) alebo aj *rebrinák*: *Papánkech stričko chodeli až desi do Piěščan na svojím rebrináku* (Brezová p. Bradlom, okr. Myjava), v Ondrašovej (okr. Turč. Teplice) *rebriak* a v Štrbe (okr. Poprad) *rebrovec*.

Rebriny po bokoch voza sa mohli volať aj *drabiny*: *stroy wozowy gest oge, wahy, drabiny* (OP 1685), *wos ze štyrma kolesamy, kratkymi drabynamy* (Pukanec 18. stor.). V nárečiach sa tento výraz používa na strednom a východnom Slovensku (Slovník slovenských nářečí I, s. 378; ďalej SSN): *aj drabini zme okúvali* (Párnica, okr. Dol. Kubín), *drabini še poskladali na vuz a še išlo po zarno* (Dlhá Lúka, okr. Bardejov). Voz s rebrinami či drabinami sa potom nazýval aj *drabinový voz, drabinský voz, drabinákový voz, drabinák* alebo *drabinovec*: *woz drabinowy* (Orava 1611); *drabiňski vos* (Sedlice, okr. Prešov), *drabiňakovi vus* (Veľký Šariš, okr. Prešov); *Ale nás porédne vitréslo na tom drabiňáku!* (Dolná Lehota, okr. Brezno); *pojďeme pre seno, musíme teda zložiť drabinák* (Hliník n. Hronom, okr. Žiar n. Hronom); *v drabňaku še voží zarno* (Remeniny, okr. Vranov n. Topľou), *drabinovec sa upotrebovau na seno* (Malatiná, okr. Dol. Kubín).

Rebriny sa nazývali hlavne na Liptove a južnom strednom Slovensku (SSN II, s. 81) aj *lojtry* na základe podobnosti so základným významom

slova *lojtra* „rebrík“: *za lojtry k meskemu wozu d 60* (Krupina 1684), *lojtra na voze sa robí z dreva* (Králíky, okr. Banská Bystrica), *seno sa zväžalo na takih dlhich voziech, čo male takie lojtre* (Veľký Lom, okr. Veľký Krtíš); v historických dokladoch aj *lojtrina: logtrini se zezeznimi karikami* (Modrý Kameň 1744). Rebrinák sa preto nazýval aj *lojtrový voz: lojtroví voz bou ako drabiňák, aľe viši ako doštenák, chodili z ňim na jarmak* (Malatiná, okr. Dol. Kubín). Kálal (1923, s. 296) uvádza vo význame „rebrinák“ aj výraz *lajtrovec*, pričom slovo *lojtra*, čiže „rebrina“, pochádza z nemčiny.

Z nemčiny sme prevzali aj ďalšie synonymum pre rebriny *griefy* (*grífy*): *wuoz w gryfach* (Trenčín 1584), *gryeffy bukowe* (Dubnica n. Váhom, okr. Ilava). SSN I (s. 511) charakterizuje *grief* (i v žen. rode *griefa*) ako „doštenú alebo rebrinovú bočnicu, príp. jej časť na krátkom voze“. Palkovič (1820, s. 338) uvádza *gref* vo význame „rebrina (na voze)“. Rebrinový voz sa preto mohol nazývať aj *griefový* (*gréfový*) voz: *griefoví vos* (Brodzany, okr. Partizánske), *vús gréfoví* (Urmin, okr. Skalica). *Griefak, griefnak* či *griefovnák* (*grífovňák*) SSN I (s. 510) charakterizuje ako „krátky voz s griefami“: *na gréfnák téj slámi moc nenabereš* (Skalica), *Konár naložil plní grífnág dreva* (Dolná Súča, okr. Trenčín), *nakopali sme krumplí a na grífovňáke sme to odvízli* (Ludanice, okr. Topoľčany), *griefak* (Veľké Bielice, okr. Partizánske).

Názov *gréfa* je známy na Záhorí, v dolnom Považí a v Nitre, *lojtra* v Liptove, Novohrade, vo Zvolene a v Gemeri, *drabina* v Tekove, Honte, na Kysuciach, Orave a na východnom Slovensku a *rebrina* na strednom Slovensku (Palkovič, 1957, s. 281), podľa toho sa používali aj uvedené názvy vozov.

Doskový voz, voz s doskami, doštenák alebo *doštenec* mal po bokoch dosky (bočnice) a zväčša sa ním vozil hnoj, ale aj piesok, štrk, tehly ap.: *hnuj še voži na vože z deskama* (Dlhá Lúka, okr. Bardejov), *na doštenáku som chodievau do mesta* (Malatiná, okr. Dolný Kubín), *mi zme mali aj deščenák aj rebrinák* (Chocholná, okr. Trenčín), *porichtujt'e daštenák, bud'em vozit' piesok* (Staré Hory, okr. Banská Bystrica), *Zapriahni do doštenca!* (Bobrovec, okr. Lipt. Mikuláš). Kálal (1923, s. 107) uviedol význam výrazov *doštenák, doštinec* „voz z troch dosiek“. Doštená bočnica na voze sa nazývala aj *doskár* (SSN I, s. 361): *doskáre sa kládlí, ak sa malo vozeť takuo, čo bi ces švinge prepadlo* (Pukanec, okr. Levice).

Doštenák sa mohol nazývať aj *voz s kastou*, pravdepodobne na základe podobnosti voza obitého doskami s drevenou truhlicou – *kastou: dovézli uhľe na vože s kastu* (Chrast' nad Hornádom, okr. Spiš. Nová Ves), alebo na základe podobnosti s *bedňou* na Záhori (SSN I, s. 105) používali aj pomenovanie *bednák (bedňák, bedňak): v bedňáku dovézli grumbír* (Urmín, okr. Nitra), *to moseu s teho bedňaka povihadzovat vidlicama* (Hlboké, okr. Senica). V Gemeri sa doštený voz nazýval *híl: pokladz deski na hil, tajdemo do mlina* (Brusník, okr. Veľký Krtíš; SSN I, s. 564). J. Orlovský v Gemerskom nárečovom slovníku (1982, s. 98) *híl* špecifikuje ešte užšie ako „hnojný voz, hnojničiak“, čo je v podstate typ doštenáka určeného na prevoz hnoja. SSN I (s. 649) uvádza aj slovo *hýl* vo význame „voz s bočnými doskami, obyčajne na vozenie hnoja“: *porichtuvau son si híl, abi son mu doviezou štrku* (Pukanec, okr. Levice), *uš sa dva hîle hnoja odviezli na kopaň* (Tisovec, okr. Rimavská Sobota), *Naklac tod hnoj na tod híl!* (Kameňany, okr. Revúca) a slovo *hýlovka* ako „bočná doska na voze“. Slovo *hýl* je však oveľa staršie, Historický slovník slovenského jazyka I (s. 462; ďalej HSSJ) uvádza na toto slovo doklady už zo 17. stor. vo význame „vozík na vozenie rudy v baniach“: *polsedlak try hyle* (má odviezť; Ochtiná 1697), *pakliby nyektery banyik nesprawedliwe luadal na hyl, techdy ssafar ma dat na znamost p. bergmaystrowy* (Štítinik 1697), *za geden každi hil kamenya* (Folmark 1778). Aj v Čechách sa v banickej terminológii používal ženský tvar *hýle* v tomto význame. Vznikol z nemeckého *Höhle im Bergbau* (Kott, 1878, s. 516) s významom „banská prepravná nádoba, zariadenie“.

Ďalšie pomenovania vozov súviseli s výškou a tvarom rebrín alebo bočníc v kombinácii so šírkou, veľkosťou voza, alebo s inými časťami voza, ako napr. dosky na spodku voza ap. Výška rebrín alebo bočných dosiek bola dôležitá, lebo určovala využitie voza. S dlhými rebrinami alebo doskami bol *dlhý voz: boli rebrinové voze, dlhé voze* (Hrnčiarovce, okr. Trnava). *Dlhý voz* sa používal hlavne na obilie, seno alebo slamu, podobne ako *široký voz*, ktorý mal tiež rebriny, ale bol pravdepodobne širší: *širokí vos* (Dolná Strehová, okr. Veľký Krtíš).

Voz s vysokými bočnicami sa v nárečiach nazýval *štrajfán* (Belá, okr. Martin), *štrajpán* (Košeca, okr. Ilava), *štrajvagen* (Trenčianska Teplá, okr. Trenčín), *štrajvágel* (Hlohovec). V Gemeri sa používal výraz *štráfoví voz*, v Špačinciach (okr. Trnava) *štráfovec*. V Hlohovci sa plochý, široký voz

bez bokov na prevážanie hlavne nábytku nazýval aj *štráfvoz*. Tieto názvy boli motivované nemeckým výrazom *Streifen*, čo znamená „pruh“, pravdepodobne preto, lebo vysoké bočnice alebo dosky na spodku voza pripomínali pruhy. Substantívum *štráf* sa používalo už v predpisovnom období vo význame „pruh, pás“: *čirny ručnik, kteri na koncach červene štrafy má* (Kur 1788) a podobne napr. aj adjektíva *štrajfl'ovitý, štraifovitý* i *štráfovaný, štráfovitý* vo význame „pruhovaný, pásikový“: *strayflowiti postaw* (CA 1675), *flekowyty aneb streyfowyty postaw* (Skalica 1697), *ručnik načerweno sstrafuwany* (Kur 18. stor.), *zlata sstrafowita ženska piksla* (Pukanec 1788). Druhá časť *-vagen, -vágel* je takisto z nemčiny a má význam „voz, vozík“.

Ďalšie názvy vozov, ktoré mali vysoké bočnice, boli *bárka*: *barka* (Stanča, okr. Trebišov) a *futráš* (Šaľa). Používali sa na veľkostatkoch na vozenie sečky a pliev. Názov *bárka* vznikol pravdepodobne na základe podobnosti s loďou, člnom, keďže voz mal vysoké boky. Pomenovanie voza *futráš* zase mohlo súvisieť so slovom *futro* vo význame „krmivo, hlavne suché, pre dobytok“, ktoré sa v ňom prevádzalo.

Ak mal voz rebriny alebo dosky po bokoch krátke, nazýval sa *krátky voz*: *kupili zme za gedon kratki vos sena pre meskie kone fl 3* (Krupina 1706). Krátke a užšie rebriny sa nazývali aj *fasungy*. *Fasung* je slovo prevzaté už v predpisovnom období z nemčiny a podľa HSSJ I (s. 352) mohli ísť nielen o rebriny, ale aj o debnenie na nákladný voz: *rebrini, ffasungi, liewče železne* (Turiec 1658) a dokonca sa prenieslo na názov nákladného voza, ktorý mal takéto rebriny alebo debnenie: *plastrum: fasunk, Lastwagen: fasuňk* (FO 1737). V nárečiach poznáme aj spojenie *fasungovi voz* (Kaľamenová, okr. Turč. Teplice) alebo zo stredného Slovenska *fasungovec*, čo podľa SSN I (s. 441) bol „furmannský voz s rebrinami, na ktorom sa vozievalo drevo“: *fasungovedz bou vos, povedzme tri-štiri metre dlhi* (Párnica, okr. Dol. Kubín), *fasungovec* (Revúca). V Žaškove (okr. Dol. Kubín) poznajú zase *fasungovec* aj ako „voz s plachtou na vrchu“.

Menší ľahší voz s krátkymi rebrinami, ktorý mohol slúžiť aj ako miera, sa nazýval *furmanec*: *kupil za furmanecz sena* (Krupina 1698); *otawi bilo dwa furmance dobre* (Mengusovce 1750); *šeno ňebulo do veľkeho voza, aľe do furmanca* (Studeneč, okr. Levoča); *nakošil dva furmance otavi* (Markušovce, okr. Spiš. Nová Ves). *Furmanec* je odvodený od slova *furman* (*fúra*), ktoré sa k nám dostalo z nemčiny.

Voz s nízkymi bočnicami sa volal *táfla* (Nová Baňa) alebo *táflovec* (Štiavnické Bane, okr. Banská Štiavnica). Slová *táfel'*, *táfl'a* boli známe už v minulosti vo význame „stolová doska, stôl“: *stolar hobluje desky hofbem na taffly* (OP 1685), *robily tria mynaria tafle a sstočky pri kuchyny knyžeackeg* (Žilina 1700). Vznikli z nemeckého *Tafel* (tabuľa, doska). Takýto názov pre voz nebol motivovaný ani tak nízkosťou bočnic, ako skôr tabuľou, doskou alebo doskami na spodku voza, keďže išlo o plochý typ voza.

Ďalší názov pre plochý voz s nízkymi bočnicami bol *taranda* (Málinec, okr. Poltár), ale v Novohrade *tarandou* nazývali aj dvojkolesový železný vozík pred pluhom (Matejčík, 1975, s. 136). Kálal (1923, s. 707) slovo *taranda* vysvetľuje českými slovami „klábosilka, hlúpy“ a *tarandák*, *tarandár* ako „tlapa, pleskač“. Napr. v Gemeri *tarandou* volali „táračku“ (Orlovský, 1982, s. 348). Aj HSSJ VI (s. 23) *tarandáka* označuje ako „tárāja“: *to bou sprosták, tarandák a hlupák* (Boca 1759). Názov voza *taranda* môže mať súvis s významom „žena, čo veľa klebetí, trepe, klebetnica, tárāja“, keďže vozík mohol stále vydávať nejaké zvuky.

Holý voz nemal nijaké bočnice, používal sa na vozenie celých drevených klátov: *do lesa hole vozi na dluhe drevo* (Smižany), *drevo zme zväžali na holén vozi* (Trakovce, okr. Hlohovec). Holý voz sa mohol nazývať aj *platiak*, *platniak*, *plotniak*, *platoniak* (*platnák*, *platač*, *blatiak*, *blatniak*). Nazýval sa tak preto, lebo mal len *plató* (spodok, spodné dosky). Bol bez bočnic alebo len s nízkymi bočnicami: *plató* je pôvodne francúzske slovo, ktoré sa u nás ojedinele, zväčša knižne používalo vo význame „rovina, planina, plošina“. Na základe podobnosti sa mohlo preniesť aj na pomenovanie spodnej dosky alebo dosiek voza. Pravdepodobne ide o novší názov pre tento typ voza, keďže v písomných dokladoch z predpisovného obdobia sa nenachádza, zato v nárečiach bol známy: *vozil'i to na takom blatáku* (Devičie, okr. Krupina), *čera sme zväžali na tom platače seno* (Ludanice, okr. Topoľčany), *trijed sed'eli na blatnáku* (Bobot, okr. Trenčín). Takýto plochý voz bez bočnic sa nazýva aj *plošniak* (Slovník slovenského jazyka III, s. 97; ďalej SSSJ).

Ponvágel' (z nemeckého *Bahnwagen* = „traťový vozík“; za informáciu ďakujem Ľ. Králikovi) bol takisto široký voz bez bočnic, ktorý sa využíval na ťažký náklad: *na ponvágel' uložili veľa debňou* (Králiky, okr. Banská Bystrica), aj keď zväčša tak nazývali nákladný koľajový vozík.

Pravdepodobne sa názov tohto koľajového vozíka preniesol ojedinele v nárečiach aj na podobný široký plochý voz.

Polvoz alebo *polvozie* bola síce predná dvojkoľesová časť voza, ale používala sa aj samostatne: (za povolenie pastvy) *powini budeme* (do Krupiny) *ssestdesiat polwozya drewa priwesty* (Krupina 1691), *welmi prikry wrch, pres kteri budu mocti prechoditi len s prasnim polwozom* (Banská Bystrica 17. stor.), *za pouwozom zme s'ahuwali kusi do dol'ini* (Bodorová, okr. Turč. Teplice), *na pólvóze poscahowali drewo* (Bošáca, okr. Nové Mesto n. Váhom).

Klanica bola bočná podpera voza: *obex: klanica, lewča* (NP 17. stor.), *kratka reteska na klanicze* (Nitra 1730), *na pretku voza ból oplén, čo sa pohibuwal, mal dve klanice na kraji, držali tí bočnice, gréfi* (Biely Kostol, okr. Trnava), *u vože su štiri klaňice, kolo každoho kolesa jedna a trima boki* (Žalobín, okr. Vranov n. Topľou). Slovo *klanica* má význam „tyč“, na voze *klanice* boli drevá, ktoré bránili rebrinám, aby nevkĺzli do kolesa (Kott, 1878, s. 688). Podľa Machka (1968, s. 250) slovo *klanica* vzniklo z psl. *kolnica*, pričom *klanice* charakterizoval ako štyri tyče na sedliackom voze, ktoré plnia už spomínanú funkciu. Voz s klanicami sa nazýval *klaničný voz: klaniční vos* (Kmeťkovo, okr. Nové Zámky). Ak voz nemal bočnice, ale iba klanice, nazýval sa aj *klaničiak*. Používal sa na vozenie dlhého dreva (SSN II, s. 772): *do huór brali klaničák a dovézli v nom brvná* (Vaďovce, okr. Nové Mesto n. Váhom), *klaničág ňemal aňi rebrini, aňi bočné deski, aňi unové deski* (Bošáca, okr. Nové Mesto N. Váhom).

Košinový voz mal boky, prípadne dno vypletené prútím: *košinový voz ból lachki wós s košinou* (Modranka, okr. Trnava). *Košina* bola prútená výplň bokov a dna voza alebo saní vcelku, prípadne vo dvoch častiach (SSN I, s. 843) alebo ako ju charakterizuje HSSJ II (s. 115) „prútená korba na voz“: *kossinu do messkeho kočá plyetol* (Žilina 1693 – 1694), *kossyna wozni* (LC 1707). *Košinový voz* nazývali aj *košinák: košina na košináku sa uplétla z vrbového prúca* (Trakovice, okr. Hlohovec), *jedu na košiňáku do miesta* (Kunov, okr. Senica); ojedinele *košinár* (v Sielnici, okr. Zvolen), hoci *košinár* bol v prvom rade remeselník, ktorý plietol košiny. V Košiciach *košinový voz* nazývali aj *wos s košom*. Voz s košinovou korbou sa nazýval *košiar: na ty kossare, kdy se lyd do Wýdnje wozy, negssyrssy desky беру* (Dubnica n. Váhom 1722).

Z maďarčiny sa k nám dostal výraz *tárny voz* (z maď. slova *tárna* = niečo prikryté), čo znamená „krytý alebo pokrytý voz“: *worek z tarneho woza* (Ilava 1676), *s tarneho vozu sukno brunatne, platnom podsíte* (Trenčín 1678), *vehiculum cameratum: hyntow, prjkryty wúz, tárny wúz, ssatorowy wúz* (KS 1763), ale používalo sa aj spojenie *krytý voz: carpentum: krytý wuz* (VTL 1679), *arcera: tarny nebo krity wús* (NP 17. stor.). Ako vyplýva z dokladov, krytý voz sa nazýval aj *šiatorný* alebo *šiatorský voz: pri sameg armáde potrebný gest forsspont, pro woganského leženj ssatorských wozúw a terchy nosycých kony* (Kur 1782) podľa takisto z maďarčiny prevzatého slova *šiator* (= prístrešie, stánok obyčajne z nepremokavej plachty).

Ak mal voz kolesá okované (s obručami) išlo o *okovaný* alebo *okovací voz: cantherium: wuoz okovaný* (DQ 1629), *woz okowaczi no. 1* (Trenčín 1658). Voz bez obručí, s neokovanými kolesami sa nazýval *bosý voz: bosí woz, z ktereho 2 kolesa gsu polamane no. 1* (Trenčín 1658), *na czeru mogu mladšu nechawam woz gedem bosy, pluch, branu...* (Zárieč 1692). Novší názov voza známy len z nárečí, ktorý má gumené pneumatiky, je *gumový voz, gumák*.

V Kamaldulskom slovníku (1763) nájdeme *walny wúz* ako preklad latinského *sarracum*. Tento druh voza sa uvádza aj v inventári zo Žiliny (z r. 1647): *inuentarium: wuoz walni No 1*. Podľa Machka (1968, s. 676) český výraz *valník*, po moravsky *valný vůz*, po slovensky *valiak*, znamená „neokovaný voz s kolesami z jedného kusa“ a tento názov vznikol ako dedičstvo predstavy, že *valník* zastupuje posúvanie (valenie) ťažkého predmetu pomocou podložených valcov. Kálal (1923, s. 758) opisuje *valiak* ako „voz zostrojený bez železa“. S *valnákom* sa v nárečiach možno stretnúť aj ako s „ŕarbavým človekom, ŕarbákom“ s expresívnym odtienkom, ale *valnák* sa nazývala aj kratšia časť cepov. Výraz *valník* vo význame „voz“ sa používal napr. v Turzovke (okr. Čadca): *do valníka zaprähli wolof*. Dnes sa výraz *valník* používa ak odborný názov pre nákladné auto s plochou karosériou so sklápacími alebo snímateľnými bočnicami (Krátky slovník slovenského jazyka, 2003, s. 820).

Napr. vo Vajnorochoch (okr. Bratislava) sa používal *wúz na lihách* alebo v Melčiciach (okr. Trenčín) *liehovec*. Tento druh voza bol široký a slúžil na odvoz vína v sudoch. *Liehy (lihy)* boli koľajnicové žrde alebo trámy používané na nakladanie, vyťahovanie alebo spúšťanie ťažkých predmetov, aký-

mi boli napr. sudy (SSN II, s. 63): *liehe boli mocnie, ale aj tak sa pot sudon prehínali* (Sebechleby, okr. Krupina), *sudi gúlali ven s pivnice po líhe na vos* (Nitra), *lihi tomu hovorili – dve dúhe drevá spojené, na to tu lajtru prekocili* (Sv. Jur, okr. Bratislava).

Lexikalizované spojenie *pezinský voz* je pravdepodobne druh voza s drevenými blatníkmi, ktorý sa používal len v tejto lokalite a jej okolí: *pezinskí voz mal na boku blatníki z deség ohnuté* (Čataj, okr. Senec).

Vojaci mali aj voz opatrený kosami, preto ho nazvali *kosnatý voz*: *covinus: wúz wogansky s kosama, kosnaty wúz* (KS 1763).

Hoci slovo *hrant* je známe vo význame „válov, žľab“, lexikalizované spojenie *hrantový voz* vo význame „voz na kŕmenie dobytká v poli“ je zdokladovaný len z nárečia Starej Turej (okr. Nové Mesto n. Váhom): *hrantoví vos*. Pravdepodobne bol konštrukčne upravený do tvaru hrantu, válova tak, aby z neho mohli kŕmiť dobytok.

Vozy sa delili aj podľa váhy, napr. *ľahký voz* sa používal pri poľných prácach a na vozenie ľahších nákladov: *curiculum: lahky wúz* (KS 1732), *lachki vos s košinu* (Modranka, okr. Trnava), *d'evätkiloví voz bou ľachki* (Malatiná, okr. Dol. Kubín). *Ťažký voz* bol napr. furmanský: *formanské voze boli ťašké, lebo sa vozívala gulatina* (Častá, okr. Pezinok).

Podľa toho, či voz ťahali kone, kravy či voly, mohol byť *konský*, *kravský* alebo *voliarsky*, *volský*, *voloví voz* či *voz na voly*: *wozy hospodarske wolarske* (Hrádok 1702), *woz na woly bosy no. 1* (Modrý Kameň 1727), *woz gedem konský okovaný a druhý wolský starý* (Nyíregyháza 1789), *konski vos, kravski vos* (Dubnica n. Vánom, okr. Ilava). Podľa počtu zapriahnutých koní mohol byť *wús s parú koňmy* (NP 17. stor.) alebo *wúz dwú koňuw* (KS 1763), ale mohol byť aj *wúz o trech koňoch, w kterém try koňe gedú; sstyr koňuw wúz* (KS 1763), *woz ze stirmi koňmi, woz z dwoma koňmi* (Bernolák 1827, s. 1012).

Podľa objemu sa nazýval voz *kubičák* (Kláštor pod Znievom, okr. Martin, Nová Bošáca, okr. Nové Mesto n. Váhom), pretože sa doňho zmestil 1 m³. Tento druh voza sa používal napr. na piesok alebo zeminu. V prenesenom zmysle slova sa každý voz vo význame „jeho obsah“ stal aj objemovou mierou na rozličný tovar alebo náklad.

LITERATÚRA A PRAMENE

- BERNOLÁK, Anton: Slowár Slowenski, Česko-Lat'insko-Ňemecko-Uherski. Budae: 1825 – 1827. 4446 s.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. Red. J. Botík – P. Slavkovský. Bratislava: Veda 1995. 448 s. ISBN 80-224-0235-4.
- Historický slovník slovenského jazyka. I. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991. 536 s. ISBN 80-224-0228-1.
- Historický slovník slovenského jazyka. II. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1992. 616 s. ISBN 80-224-0385-7.
- Historický slovník slovenského jazyka. VI. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 2005. 700 s. ISBN 80-224-0862-X.
- KÁLAL, Karol – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: vlastným nákladom 1923. 1012 + 104 s.
- Kartotéka Historického slovníka slovenského jazyka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.
- KOTT, František Š.: Česko-německý slovník. Díl I. Praha: Knihtiskárny Josefa Koláře 1878. 1097 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisarčíková – M. Považaj. 4. vyd. Bratislava: Veda 2003. 988 s. ISBN 80-224-0750-X.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1968. 868 s.
- MATEJČÍK, Ján: Lexika Novohradu. Martin: Osveta 1975. 312 s. + 36 strán voľne vložených máp. ISBN 70-049-75.
- Nárečová kartotéka Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.
- ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Osveta 1982. 424 s. ISBN 70-095-82.
- PALKOVIČ, Georg: Böhmisch-daitsch-lateinisches Wörterbuch. A – R. Prag: 1820. 1182 s.
- PALKOVIČ, Konštantín: Názvoslovie časti voza. I. In: Slovenské odborné názvoslovie, 1957, roč. 5, č. 10, s. 979 – 285.
- Slovník slovenského jazyka. III. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963. 912 s.
- Slovník slovenských nárečí. I. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

SKRATKY

Ca – Cechové artikuly (rukopisné i tlačené).

DQ – Dictionarivm qvator lingvarum Latinae, Hungaricae, Bohemicae et Germanicae diligenter et accurate primum editum. Viedeň: G. Gelbhaar 1629. 452, 7 s.

FO – FISCHER, Christophorus: Operis oeconomici. Košice: Univ. tlač. J. H. Frauenheim 1737 – 1743. I. De oeconomia suburbana. 10, 180, 22 s., II. De oeconomia suburbana. 4, 192, 10 s.

KS – (Kamalduľský slovník). Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus... cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi et pronunciandi nonnullas voces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur. 1763. 948 s. Rkp. v UK v Budapešti, sign. H 64.

Kur – Kurentálne protokoly a kurensy (rukopisné i tlačené).

NP – Nomenclator pružinský. 17. stor. 35 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. J 222.

OP – KOMENSKÝ, Jan Amos: Orbis sensualium pictus quadrilinguis. Hoc est omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum, pictura et nomenclatura Latina, Germanica, Hungarica et Bohemica. Levoča: S. Brewer 1685. 27, 313, 132 s. – Orbis sensualium scriptus. Svet widitedlni psany Jorius Darula, bonus homo Comitatis Turociensis. Levoča 1739. 152 s. Rkp. v LAMS v Martine, sign. MI 691.

VTL – Vocabularium trium lingvarum. Vokabular w nowě sprowný a rozssjřený. Žilina: E. Dádan 1679. 37 s.

ROZLIČNOSTI

Priezvisko Borovský

Súčasnú slovenskú priezviská zakončenú na *-ský* vznikali spravidla podľa pôvodu nositeľa. Spočiatku to boli šľachtické predikáty, prídomky, ktoré vyjadrovali sídlo zemianskeho rodu, alebo prímenná vyjadrujúce miesto, odkiaľ nový obyvateľ prišiel, napr. *Beňovský*, *Borovský*, *Piešťanský* a pod. Maďarské (a pomadžarčené) priezviská tohto typu majú zakončenie na *-i* (*-y*), napr. *Boróci*, *Pöstényi*, *Ruttkay* a pod.

Vo Vrbovom napríklad podľa svedectva evanjelických aj katolíckych matrik a iných historických prameňov žilo a aj v súčasnosti žije viacero rodín s priezviskom *Borovský*, v predchádzajúcich storočiach sa tu vyskytovalo aj priezvisko *Boróci* (*Boróczy*). Rodiny Boróciovcov pochádzali z Čachtíc (a iste aj z Boroviec), rodiny Borovských z obcí Ostrov, Veľké Orvište (vznikli pravdepodobne podľa názvu obce Borovce) a z Myjavy.

Priezvisko *Borovský* v tomto západoslovenskom prostredí mohlo prirodzene vzniknúť najskôr zo slovenskej podoby názvu neďalekej obce Borovce (v okrese Piešťany), možno aj z názvu Borová (v okrese Trnava). O pôvode priezviska myjavského rodu Borovských sa však pri genealogickom výskume dala zistiť celkom iná skutočnosť, hoci v staršej monografii o Myjave sa pôvod priezviska *Borovský* spája tiež s názvom obce Borovce.

Osada Myjava vznikla podľa dostupných historických prameňov roku 1586. Niekedy v rokoch 1586 – 1617 sa tu usídlili aj dvaja Buorovci (*Ján Buor*, *Juraj Buor*), ako o tom svedčí urbár čachtického panstva z roku 1617. Po niekoľkých desaťročiach už poznáme z Myjavy Buorovcov aj Buorikovcov, prímeno a priezvisko *Buorik* je príznačné pre syna alebo synov niektorého Buora. Z roku 1661 sú z urbára známi Matej Buor (*Bóór*) so synom Jurajom a Ján Buor so synmi Jurajom, Jánom, Michalom, Štefanom a Mikulášom, z roku 1691 Michal Buor s dvoma tam nepomenovanými synmi a z roku 1695 Mikuláš Buor. V súpise obyvateľov z roku 1715 sa spomína Matej Buor (*Mathias Boor*). V daňovom súpise Nitrianskej župy z rokov

1752 – 1753 sa s priezviskom *Buor* (*Búr*, *Bur*) uvádzajú ako kopaničiarski sedliaci z Myjavy tkáči Tomáš Buor a Matej Buor a ako želiari majúci domy Pavol Buor, Štefan Buor, Juraj Buor, vdova Jána Buora a švec Pavol Buor. V urbárskom súpise z roku 1769 sú zapísaní ako sedliaci Štefan Buor, Juraj Buor a Pavol Buor a vdova Jána Buora a ako želiari Ján Buor a Tomáš Buor a vdova Mária Buorová.

Priezvisko *Borovský* tieto oficiálne pramene nezaznačujú. Zachytávajú ho však matriky, prvý raz už v roku 1732 v mene Pavla Borovského (*Paulus Borovszky*).

V rokoch 1723 – 1729 sa v evanjelickej matrike narodených a pokrstených ako rodičia uvádzajú viacerí Buorovci. Štyri rodiny mali zapísaných čefadných otcov s menom *Ján Buor*, tri s menom *Pavol Buor*, dve s menom *Štefan Buor*, ako kmotor bol zapísaný *Matiáš Buor*. Ako matky zapísal matrikár Alžbetu Buorovú, Annu Buorovú a Barboru Buorovú (matky uvádzal s ich rodným priezviskom). Vtedy už dozaista existovala aj kopaničiarska osada, na buorovských kopanicích mali Buorovci (v miestnom úze *Buorovia*) postavené svoje usadlosti. Kopaničiarska osada Myjavy s názvom *Buorovia* sa nachádzala na východnom okraji myjavského chotára smerom na krajniansky chotár pri osadách Matejovec a Jeruzalem.

Jedného z Buorovcov, Pavla Buora, ktorého dom mal č. 697, iste už v dvadsiatych rokoch 18. storočia začali prezývať *Borovský* (*Buorovský*) a ako svedka pri sobáši ho farár uviedol do matriky roku 1732 s týmto prezývkovým neoficiálnym menom *Borovský* (*Paulus Borovszky*). Toto prímeno ako priezvisko prishlo aj jeho staršiemu synovi Pavlovi, ktorý sa roku 1734 ako Pavol Buor (*Paulus Bvor*) oženil s Annou Machelovou (*Anna Machlova*), a potom v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa ako kmotor niekoľko ráz zapisuje s priezviskom *Borovský*. V matričných zápisoch týkajúcich sa jeho rodiny (mal troch synov, Juraja, Jána a Pavla a dcéry Juditu, Annu, Katarínu, Alžbetu a Helenu) prevládajú ešte zápisy s priezviskom *Buor/Boor*. Sedem detí narodených v rokoch 1747 – 1764 pokrstili s priezviskom *Buor/Boor*, dve z rokov 1761 a 1766 s priezviskom *Borovský*. Pri piatich sobášoch v rokoch 1774 – 1784 sa títo jeho potomkovia zapisujú už s priezviskom *Borovský*, no traja z rokov 1775 – 1786 ešte s priezviskom *Buor/Boor*. Pri úmrtiach je zápis priezviska *Borovský* až z roku 1828. Neraz sa však v matrikách vyskytovala aj podoba *Buorovský*. Obidve tieto priezviská,

Buor/Boor aj *Borovský/Buorovský*, sa pri zápisoch týkajúcich sa príslušníkov tejto rodiny a ich potomkov používali striedavo, od začiatku 19. storočia prevládla definitívne podoba *Borovský*. Tá sa utvorila, ako je zrejme z tohto prehľadu, z prídavného mena *bôrovský* utvoreného od pôvodného priezviska *Buor/Bôr*. Dalo by sa vychádzať aj z pôvodného názvu kopaničiarskej osady *Buorovia*. No iba jedného z Buorovcov (a členov jeho rodiny), ktorí v nej žili, začali prezývať a potom nazývali *Borovský*.

V tejto kopaničiarskej osade potom, ako svedčia matriky z 19. i 20. storočia, žili viaceré rodiny s obidvoma priezviskami (*Buor/Boor* i *Borovský*).

Aj názov myjavskej kopaničiarskej osady, ktorá dnes patrí do katastra obce Jablonka (vyčlenenej z katastra obce Myjava roku 1955), sa menil. Najstaršie záznamy ju zaznačujú ako *Buorovia*, potom neskôr ako *Borovskí* (staršie evanjelické matriky v počestenej podobe *Borovští*), *U Borovských*, v novších štatistických lexikónoch a na mapách v štandardizovanej podobe ako *Borovskovci*. V súčasnosti (rok 2009) však v tejto kopaničiarskej osade nežije ani jedna kompletná rodina s priezviskom *Buor/Boor* alebo *Borovský* (iba tri vdovy Buorové a dve Borovské).

Priezvisko kopaničiarskej rodiny a či rodu *Borovský* z Myjavy vzniklo teda takýmto netradičným spôsobom a postupom. Vyformovalo sa až na myjavských kopaničiach, nedoniesli ho starší ani novší osadníci tohto kraja, ani sa neutvorilo tak, ako by to mohla naznačovať jeho podoba, podľa pôvodu nositeľa z názvu niektorej obce so slovným základom *bor* (*Borovce*, *Borová*).

Ako vidno, aj pri priezviskách, ktoré z hľadiska riešenia ich pôvodu vyzerajú byť jednoduché a bezproblémové, dôkladný a genealogický výskum ich nositeľov môže priniesť nové a zaujímavé výsledky. Preto bez starších historických a genealogických prameňov ľahko môže byť ich výklad aj nesprávny.

Milan Majtán

Z *Moravian* a do *Moravian*

V roku 2008 si obec Moravany nad Váhom pripomenula 660. výročie prvej písomnej zmienky. Pri tejto príležitosti by sme chceli upozorniť na často používanú nesprávnu podobu genitívu názvu *Moravany – Moraván*. Objavuje sa aj vo veršoch, ktoré zachytil František Václav Peřinka a uverejnil v knihe *Veselé putovanie po Slovensku* (Praha: Orbis 1934, s. 123):

„*Ked' som išiel do Moraván,
dali mi tam múky vahan,
ked' som prišol z Pobeďima,
napil som sa ako sviňa.*“

Tvar z *Moraván* sme zaznamenali v Moravancoch nad Váhom i v ľudovej piesni *Okolo Moraván chodníček jako dlan*. Túto podobu možno počuť aj z lokálnych médií z úst vedúcich pracovníkov niektorých organizácií (popri genitívnej podobe názvu obce Krakovany z *Krakován*). Ide o nespisovnú podobu, ktorá vychádza z nárečia a ktorá by sa nemala používať vo verejnej, oficiálnej komunikácii a v médiách.

Prvá časť ojkonyma *Moravany nad Váhom* (*Moravany*) sa skloňuje podľa plurálu vzoru *dub*. Podľa Morfológie slovenského jazyka (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966, s. 94) majú vlastné pomnožené podstatné mená zakončené na *-any* v genitíve plurálu nulovú príponu a kmeňová samohláska *a* sa v nich predlžuje na dvojhlásku *ia*. Len v názvoch zakončených na *-kany* a *-jany* sa *a* predlžuje na *á*. Kmeňová slabika sa pri nulovej koncovke v genitíve plurálu nemení, ak jej predchádza dlhá slabika.

Tak sa *a* mení na *ia* okrem názvu *Moravany* aj v názvoch bližších a vzdialených obcí a miest, napr. *Krakovany – Krakovian*, *Považany – Považian*, *Dubovany – Dubovian*, *Orešany – Orešian*, *Dol'any – Dolian*, *Bučany – Bučian*, *Brestovany – Brestovian*, *Križovany – Križovian*, *Kostoľany – Kostolian*, *Dohňany – Dohnian*, *Kameničany – Kameničian*, *Čičmany – Čičmian*, *Lazany – Lazian*, *Kocurany – Kocurian*, *Výsočany – Výsočian*, *Rybany – Rybian*, *Chlebany – Chlebian*, *Bošany – Bošian*, *Rajčany – Rajčian*, *Pečeňany – Pečenian*, *Pochabany – Pochabian*, *Borčany – Borčian*, *Dvorany – Dvorian*, *Chrabrany – Chrabrian*, *Kľačany – Kľačian*, *Ripňany – Ripňian*, *Čermany – Čermian*, *Presel'any – Preselian*, *Tekold'any – Tekoldian*,

Mlyňany – Mlynian, Slepčany – Slepčian, Nevidzany – Nevidzian, Sľažany – Sľažian, Nemčiňany – Nemčnian, Podlužany – Podlužian, Devičany – Devičian, Kopčany – Kopčian, Močidlany – Močidlian, Bedzany – Bedzian, Vlčany – Vlčian, Topoľčany – Topoľčian, Margecany – Margecian, Chynorany – Chynorian, Kapušany – Kapušian, v Českej republike napr. Borkovany – Borkovian, Dubňany – Dubnian, Osvětmany – Osvětimian, Olšany – Olšian, Hradčany – Hradčian. Krátke a sa dlži na á v názvoch ako Vozokany, Krškany, Vojany (Vozokán, Krškán, Voján) a nemení sa, keď ide o rytmické krátenie v názvoch typu Piešťany, Drážďany, Koliňany, Úľany (Piešťan, Drážďan, Koliňan, Úľan).

Ak pripustíme skrátenie celej podoby *Moravian nad Váhom*, s čím sa v praxi často stretáme, rozhodne by sme nemali súhlasiť s podobou *do Moraván, z Moraván*. Keď si u vodiča kupujeme lístok, hovoríme *do Moravian, ideme na diskotéku do Moravian, pochádzame/ideme z Moravian*.

Rovnako je nespisovná podoba prídavného mena odvodená z názvu obce *moravanský*. Jej používanie by sa malo obmedziť na priezvisko *Moravanský*, kde je petrifikovaná dialektová podoba, na nárečovú komunikáciu a na folklór (vyskytuje sa napríklad v ľudovej piesni *Moravanská lúka, tá je moc široká, tá ma bid do rána pokosená*), inak treba dať vždy prednosť náležitej podobe *moraviansky*, napr. *moravianska škola, moravianski futbalisti, moravianske kostoly, moraviansky kaštieľ* a názov sošky z mamutieho kla – *Moravianska venuša*.

Miroslav Kazík

SPRÁVY A POSUDKY

Slovo – Tvorba – Dynamickosť

Medzinárodná vedecká konferencia pod názvom *Slovo – Tvorba – Dynamickosť* sa konala 11. – 12. marca 2009 v kongresovom centre – hoteli Majolika v Modre a bola venovaná Kláre Buzássyovej pri príležitosti jej životného jubilea. Na konferencii sa zúčastnili hostia z Česka, Maďarska, Bulharska, zo Srbska a Slovenska. Odznelo na nej množstvo podnetných príspevkov z oblastí blízkych vedeckovýskumnému záberu Kláry Buzássyovej, ako je lexikológia a lexikografia, slovotvorba, morfológia, sociolingvistika, klasická filológia, kontrastívna lingvistika a iné.

„Slovo je nositeľom významu, určitých symbolov, súčasťou komunikačného systému a prenosu informácií... Doktorka Klára Buzássyová, kandidátka vied, celú svoju profesionálnu kariéru venovala slovu, jeho vývoju a premenám v kontexte slovenskej kultúry. Tejto orientácii sa v Slovenskej akadémii vied venuje od roku 1961 a celé toto obdobie je verná Jazykovednému ústavu Ľ. Štúra. Počas svojho pôsobenia prispela aj k organizácii a formovaniu vednej politiky, ako aj k výchove mladej generácie jazykovedcov.“ Týmito slovami sa jubilantke a ostatným prítomným prihovril vedecký sekretár Slovenskej akadémie vied Ľubomír Falťan, ktorý slávnostne otvoril konferenciu.

Prvý blok konferencie moderoval Ján Findra, ktorý zároveň prečítal prvý príspevok pre chorobu neprítomnej Márie Kusej *K niektorým súvislostiam slovenského kultúrneho priestoru a Kláry Buzássyovej v ňom*. Autorka vo svojom príspevku vyzdvihla prínos Kláry Buzássyovej do slovenskej jazykovedy a kultúry, jej schopnosť bádateľsky odhaľovať, otvárať problémy, ktoré dosiaľ „nemali meno“. „Klára Buzássyová vždy patrila k tým slovenským vedcom, ktorí fungovali a fungujú vo vede tak a tam, kde je to potrebné, aj keď to z hľadiska ich vedeckých záujmov nie je vždy to, čo chcú oni.“

Juraj Dolník si z množstva tém, ktoré sa mu v súvislosti s dielom Kláry Buzássyovej ponúkali, vybral tému *Lingvistické poznávanie a spisovný jazyk*. Klára Buzássyová sa často vyjadrovala k otázke vzťahu slovenčiny a češtiny a v jednej zo svojich prác píše toto: „Jazykovedci niekedy zužujú priestor variability komunikačnej a štylistickej diferenciacie slovenčiny, čo sa dá zdôvodniť nedostatočne poznaným, resp. určeným statusom hovorenej i hovorovej slovenčiny. A niekedy akoby sa zabúdalo na to, že existujú komunikačné sféry a situácie, v ktorých hovoriaci používajú vo väčšej alebo menšej miere aj nespisovné prostriedky. Dôsledkom potom je, že veľkej časti slovenskej populácie vrátane prestížnych používateľov slovenčiny, ktorí pracujú s celým bohatstvom jazyka, sa vlastne upiera, že vie po slovensky.“ Čo je v pozadí takéhoto zistenia? Túto otázku si kládol aj autor príspevku a pokúsil sa dať na ňu odpoveď. Po J. Dolníkovi sa ujala slova Marie Krčmová, ktorá seba vlastným spôsobom upozornila na *úskalía zjednodušovania v lingvistike*. Zámerne použila slovo *zjednodušovanie*, ktoré sa vníma skôr negatívne, zatiaľ čo slovo *zovšeobecňovanie* sa chápe pozitívne. Pripustila, že isté zjednodušovanie v práci s jazykovým materiálom je potrebné, aby sme sa vôbec mohli dostať od pozorovania k poznaniu systému jazyka.

Slavomír Ondrejovič vo svojom referáte *Slovenčina – skleníková rastlina?* takisto rozvinul jednu pasáž z diela Kláry Buzássyovej, ktorá už pred 15 rokmi poukázala na to, že istá časť jazykovedcov dostáva slovenčinu prostredníctvom svojej jazykovovýchovnej práce do situácie skleníkovvej rastliny, nad ktorou treba neustále držať ochrannú ruku. Jubilantka dobre vystihla paradox vtedajšej jazykovovýchovnej práce, ktorá nielen poučala, ale občas i zneisťovala používateľov jazyka. Hodnotu nemá len spisovný jazyk, ale ju majú aj všetky ostatné vrstvy a variety jazyka a iba prostredníctvom tohto celku sa môžu naplniť a naplňovať všetky ciele a funkcie, ktoré sa na jazyk kladú. V súvislosti s touto témou sa S. Ondrejovič dotkol aj novelizácie zákona o štátnom jazyku: „Aj dnes sme svedkami pokusov pristupovať k nášmu jazyku ako k niečomu, čo treba chrániť pred ďalším úpadkom a možnými nepriaznivými vplyvmi, a to aj prostredníctvom pokút a trestov.“ Argumentoval, že „slovenčina je dnes rozvinutý, sebavedomý, dostatočne silný, stabilný a pomerne dobre opísaný jazyk, ktorý ochranu tohto typu nepotrebuje. To, čo potrebuje, je kultivácia a akási nežná starostlivosť,

nie bič, násilie a represie. Potrebuje odbornú starostlivosť, ktorá vychádza z čoraz hlbšieho poznania zákonitostí a fungovania jazyka v jeho prirodzenom prostredí“.

V druhom bloku, ktorý moderovala Klára Buzássyová, sa Karol Furdík vo svojom príspevku venoval vzťahom teórie lexikálnej motivácie k rôznym spôsobom reprezentácie znalostí a predstavil základné východiská teórie lexikálnej motivácie. Problematike slovotvorby a okazionalizmov v slovenčine sa venovali Martin Ološtiak (*O individuálnej motivácii lexikálnych jednotiek*) a Ľudmila Liptáková (*Slovotvorba a dieťa*). Druhá autorka sa zamerala na príležitostnú slovotvorbu dieťaťa z pohľadu nie rečového hendikepu dieťaťa, ale naopak toho, čo nám detská slovotvorba prezrádza o kognitívnom potenciáli dieťaťa, o jeho jazykovej interpretácii.

Tvoreniu slov sa v tomto druhom bloku venovala aj Anna Marićová, ktorá mala za cieľ ukázať jednotlivé náhľady slovenských a srbských jazykovedcov na túto problematiku v rámci systémov dvoch jazykov. Témou kompozít v slovenčine a srbčine sa zaoberala aj Anna Makišová. Predmetom jej výskumu boli plnovýznamové slová a na základe porovnania zložených slov v týchto dvoch geneticky príbuzných jazykoch prišla k záveru, že podstatný rozdiel medzi slovenčinou a srbčinou v tvorení kompozít neexistuje.

Gabriela Miššíková prezentovala výsledky svojej práce v oblasti *okrajových slovotvorných postupov*, najmä tvorenia akronymov, splývania a skracovania lexém v angličtine a v slovenčine, a aktualizovala ich na stomatologickej terminologickej lexike, tvorbe názvov a pomenovaní v komerčnej sfére a využívaní v slangu a hovorovom jazyku. Druhý blok uzatvoril Ján Findra príspevkom *Slovo v kontexte a internetová komunikácia*.

Obedňajšiu prestávku spestrila prehliadka Múzea slovenskej majoliky, ktoré sa nachádza priamo v budove hotela. Popoludňajší blok moderátorsky viedol Slavomír Ondrejovič. Ján Bosák v referáte *Kodifikácia vs. varianty* pripomenul, že obsahom kodifikácie je vedecké poznanie jazykovej normy, jej upevňovanie a zachytenie výsledkov tejto poznávacej činnosti v príručkách, pričom však treba brať na vedomie, že kodifikácia má rešpektovať inovácie, dynamiku jazyka, to, že jazyk sa vyvíja aj prostredníctvom variantov.

Miloslava Sokolová prezentovala výsledky výskumu 800 prevzatých sloviess zo *Slovníka koreňových morfémm slovenčiny*, ktoré sa zaraďujú do vzoru

pracovať, všímala si rozdielne hodnotenie týchto slovies v slovenských slovníkoch a príručkách a hľadala príčiny rozličných riešení slovesných vidov v lexikografickej praxi. Na poli lexikografie ostali aj Vladimír Benko, ktorý názorne demonštroval, ako sa tvorí heslár vo výkladovom slovníku, a Albena Rangelová, ktorá predstavila *česko-bulharské a bulharsko-české slovníky*.

Jana Klincková v referáte *Konkurencia a kooperácia lexikálnych prostriedkov v profesijnej komunikácii* sledovala zmeny a paralelné fungovanie neformálnych jazykových prostriedkov (slangizmov a profesionalizmov) v klinickej medicíne.

Slávnostný večer patril jubilatke a počas neho bolo dost' priestoru na gratulácie, priateľské rozhovory, spomínanie na minulé roky, čo tak trochu vyprovokovala pamät'nica Klára Buzássyová – *Homo linguisticus* zostavená z fotografií a korešpondencie, ktorú jubilatke za všetkých venovala organizátorka podujatia Mária Šimková.

Druhý deň rokovania, v bloku moderovanom Ľubomírom Kralčákom, svojím vystúpením otvorila Alexandra Jarošová témou *Lexikálna norma a jej odraz v Slovníku súčasného slovenského jazyka*. Načrtla, s akými problémami sa boria lexikografi pri tvorbe nového výkladového slovníka, aké majú kritériá pri výbere nespisovných prostriedkov, terminológie, vulgarizmov, potenciálnych slov, kedy dávajú prednosť systémovosti, funkčnosti alebo ustálenosti.

Ako druhá sa slova ujala Martina Ivanová a predniesla príspevok na tému *Modálny sémantický koncept ability a možnosti jeho gramatického, lexikálneho a slovotvorného vyjadrenia*.

Zdenka Urešová účastníkom konferencie predstavila valenčný slovník *PDT-Vallex*, ktorý síce vznikol ako vedľajší produkt syntaktickej anotácie, ale postupne sa stal dôležitým zdrojom tak lingvistického výskumu, ako aj počítačového spracovania češtiny.

Gizela Szabomihályová sa zaoberala variabilitou konštrukcií s významom posesívnosti v slovenčine a maďarčine a Eva Tibenská nadviazala na štúdie Kláry Buzássyovej venované posesívnemu datívu a konštrukciám s ním spojeným. Miroslava Avramovová si vytyčila za cieľ objasniť, kde sa v slovenčine vzalo nesprávne spojenie *vidíme sa zajtra*.

Predposledný blok moderovala Marie Krčmová a odznegli v ňom štyri príspevky. Květa Musilová referovala o možnostiach využitia Českého ná-

rodného korpusu a Slovenského národného korpusu pri skúmaní výpovedných modifikácií. Jana Hoffmannová sa vo svojom príspevku *České jako a slovenské ako/akože v mluvených projevoch (malý konfrontační pokus)* zaoberala významom a fungovaním častice *jako* v hovorených prejavoch a na materiáli získanom z hovorených korpusov porovnávala túto časticu s jej slovenskými náprotivkami.

Problematikou kategorizácie húb sa zaoberal Miroslav Dudok v referáte s poetickým názvom *Plamienka v krajine zázrakov. Jazykový obraz húb*. Gabriela Múcsková skúmala z latinčiny alebo gréčtiny prevzaté slová, ktoré sa do nášho jazyka dostali nanovo cez niektorý iný jazyk, ale už s novým významom.

Posledný blok moderovaný Alexandrou Jarošovou sa niesol v znamení dynamiky. Ľubomír Kralčák sa zameril na mechanizmy dynamiky jazyka. Nicol Janočková v príspevku s názvom *Dynamické pohyby v abstraktnej lexike a ich odraz v lexikografickej praxi* sumarizovala výsledky Kláry Buzássyovej, ktoré sa premietli aj do koncepcie nového výkladového Slovníka súčasného slovenského jazyka, ktorého je Klára Buzássyová spoluautorkou a spoločne s A. Jarošovou aj hlavnou redaktorkou. Sibyla Mislovičová hovorila o niektorých nepravidelnostiach pri tvorení názvov osôb. Mária Šimková prítomných oboznámila s produktívnymi a neproduktívnymi formantmi pri tvorení názvov vlastností v slovenčine a češtine, ktoré analyzovala na základe korpusovolingvistickej analýzy. Posledný príspevok, ktorý predniesla Jana Wachtarczyková, bol venovaný kolektívnemu dielu *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*, ktoré ani po dvadsiatich rokoch nestratilo nič zo svojej aktuálnosti, a ako tvrdí autorka príspevku, „od jej vydania nič lepšie v tejto oblasti u nás v porovnateľnej hodnote a rozsahu nevyšlo“. Na záver konferencie mali jej účastníci možnosť navštíviť Múzeum Ľudovíta Štúra.

Konferencia *Slovo – Tvorba – Dynamickosť* sa niesla v príjemnej, skoro až rodinnej atmosfére. Veľká vďaka patrí Márii Šimkovej a Kataríne Gajdošovej, ktoré mali celé stretnutie organizačne na starosti a dohliadali na jeho hladký priebeh, prednášajúcim za účasť, za dodržiavanie časových limitov, ktoré im boli vyhradené, a za podelenie sa s výsledkami svojho vedeckého bádania, ktoré budú súhrnne publikované v pripravovanom zborníku. Budú v ňom aj texty tých, ktorí sa z objektívnych dôvodov na konferencii nemohli zúčastniť.

Počas dvoch konferenčných dní odznelo veľa prianí, gratulácií a poďakovaní našej vzácnjej jubilatke. Spoločne jej však ešte raz zaželajme najmä veľa zdravia a síl, aby mohla naďalej pokračovať v osobnom prínose do poznávania nášho jazyka.

Lenka Ocotová

SPYTOVALI STE SA

O slovnom spojení *mat' za to, že...* – V hovorených jazykových prejavoch, ale často aj v písaných textoch najmä administratívneho či právneho charakteru sa môžeme stretnúť so slovným spojením *mat' za to, že...*, napr. *Výšku uloženej pokuty považuje správny orgán za primeranú a má za to, že výška pokuty bude mat' nielen sankčný, ale predovšetkým preventívny účinok.* – *Súd môže upustiť od potrestania mladistvého aj vtedy, keď má za to, že ochranná výchova, ktorú zároveň ukladá, zabezpečí nápravu mladistvého.* – *Zaslaním objednávky predávajúcemu sa má za to, že kupujúci v plnom rozsahu akceptuje tieto všeobecné obchodné a dodacie podmienky.* – *Sudcovská rada má za to, že predseda súdu vydá rozhodnutie o rozsahu plnenia funkčných povinností na pracovisku.* – *Ak objednávateľ neodstúpi od zmluvy v lehote, ktorá mu bude stanovená pri zmene dohodnutých služieb, bude sa mat' za to, že so zmenami súhlasí.* – *V prípade pasivity pri schvaľovaní konečnej správy by sa mohlo mat' za to, že konečná správa je schválená.* – *Predseda vlády má za to, že Európska únia by sa nemala zaoberať sama sebou, ale „dôležitejšími témami“, ktoré trápia ľudí.* (Citované doklady sme vypísali z internetových stránok.) V tejto súvislosti sme dostali otázku, či slovné spojenie *mat' za to, že...* je spisovné a či je vhodné ho používať najmä vo vážnych administratívnych a právnych textoch.

Slovné spojenie *mat' za to, že...* nemá pôvod v slovenčine a do prejavov niektorých používateľov slovenčiny a aj do niektorých právnych textov napísaných v slovenčine sa dostalo pod vplyvom českých textov už pred niekoľkými desiatkami rokov. Na nepotrebnosť spojenia *mám za to* v spisovnej slovenčine v polovici šesťdesiatych rokov minulého storočia poukázala M. O. Malíková v rozhlasovej relácii *Jazyková poradňa* (porov. *Jazyková poradňa*. 5. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968), ktorá zároveň ponúkla viacero vhodných ustálených výrazov a slovných spojení, ako *som tej mienky, som toho názoru, predpokladám, domnievam sa, nazdávam sa, myslím*. V Česko-slovenskom slovníku (Bratislava: Veda 1979)

sa pri českom hesle *mít* v rámci frazeologických spojení uvádza aj český frazeologizmus *mít za to, že...* a pri ňom sa ponúkajú slovenské ekvivalenty *domnievať sa, myslieť si, že...* Odmietavý postoj k výrazu *mám za to* zaujali aj M. Ivanová-Šalingová, S. Šaling a Z. Maníková v publikácii *Slovenčina bez chýb* (Bratislava – Veľký Šariš: SAMO 1998) a ako náhrady za uvedený výraz ponúkajú tieto vhodné spisovné ekvivalenty: *som presvedčený, podľa môjho presvedčenia, predpokladám, nazdávam sa, podľa mňa, podľa môjho názoru, podľa mojej mienky, myslím si, domnievam sa, som tej mienky*.

Už začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia právnici zaujali postoj k výrazu *mat' za to* v Právnickom terminologickom slovníku (Bratislava: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied a umení 1952), ktorý bol výsledkom činnosti Komisie pre právnu terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAVU, ktorej členmi boli vynikajúci právnici A. Záturecký, Š. Luby, J. Belaj, O. Fidranská a jazykovedec J. Horecký. V citovanom slovníku sa konštatuje, že namiesto výrazu *mat' za to*, „ak sa má vyjadriť nevyvrátiteľná domnienka (praesumptio iuris ac de iure) alebo fikcia, treba používať *platiť*; ak sa má vyjadriť vyvrátiteľná domnienka, treba používať *predpokladá sa*; ak sa má vyjadriť presvedčenie, názor, treba používať výraz *je toho názoru, toho presvedčenia*“. Týmto konštatovaním sa poukazuje nielen na nevhodnosť používať výraz *mat' za to* v právnických textoch, ale aj na nejednoznačnosť tohto výrazu.

Ani v súčasnosti nevidíme racionálny dôvod na zmenu odmietavého postoja k používaniu výrazu *mat' za to, že...* nielen v právnických a administratívnych textoch, ale aj v publicistických textoch a vôbec vo verejnej komunikácii. K tomuto stanovisku nás vedie predovšetkým významová nejednoznačnosť uvedeného výrazu, ktorá môže spôsobiť komunikačné šumy až vážne nedorozumenia v komunikácii, čo je neželateľné najmä v odbornej komunikácii a v právnických textoch, ale aj v bežnej komunikácii. Namiesto nevhodného a nejednoznačného výrazu *mat' za to, že...* si autori prejavov podľa komunikačnej situácie a komunikačného zámeru môžu vybrať z ponúkaného množstva vhodných a jednoznačných výrazov, ako sú *byť tej mienky, že...; byť toho názoru, že...; predpokladať, že...; domnievať sa, že...; nazdávať sa, že...; myslieť si, že...; byť presvedčený, že...; podľa môjho/nášho presvedčenia; podľa mňa/nás; podľa môjho/nášho názoru; podľa mojej/našej mienky; byť tej mienky, že...*

Vety uvedené na začiatku môžu mať napríklad takúto vhodnú podobu: *Výšku uloženej pokuty považuje správny orgán za primeranú a je presvedčený/je toho názoru, že výška pokuty bude mať nielen sankčný, ale predovšetkým preventívny účinok. – Súd môže upustiť od potrestania mladistvého aj vtedy, keď je presvedčený, že ochranná výchova, ktorú zároveň ukladá, zabezpečí nápravu mladistvého. – Zaslaním objednávky predávajúcemu sa predpokladá, že kupujúci v plnom rozsahu akceptuje tieto všeobecné obchodné a dodacie podmienky. – Sudcovská rada je presvedčená, že predseda súdu vydá rozhodnutie o rozsahu plnenia funkčných povinností na pracovisku. – Ak objednávateľ neodstúpi od zmluvy v lehote, ktorá mu bude stanovená pri zmene dohodnutých služieb, bude sa predpokladať, že so zmenami súhlasí. – V prípade pasivity pri schvaľovaní konečnej správy by sa mohlo predpokladať, že konečná správa je schválená. – Predseda vlády sa nazdáva/zastáva názor; že Európska únia by sa nemala zaoberať sama sebou, ale „dôležitejšími témami“, ktoré trápia ľudí.*

Matej Považaj

Z JAZYKOVÝCH RUBRÍK

Tá zver či ten zver?

IVETA VANČOVÁ

Slovo *zver* máme v slovenčine v ženskom i mužskom rode. Slovo *zver* v ženskom rode označuje „v prírode žijúce zvieratá”, napr. *kožušinová zver*, *vysoká zver*, *poľovná zver*, *lov zveri*, *ochrana divej zveri*, a patrí medzi hromadné podstatné mená, ktoré nemajú tvar množného čísla. Skloňuje sa podľa vzoru *kosť* a v jednotlivých pádoch má tieto tvary: *zver* – (*bez*) *zveri* – (*k*) *zveri* – *zver* – (*o*) *zveri* – (*so*) *zverou*.

Slovom *zver* v mužskom rode označujeme „väčšie (dravé) zviera”, napr. *dravý zver*, *poranený zver*. Skloňuje sa ako zvieracie podstatné meno mužského rodu – v jednotnom čísle sa skloňuje podľa vzoru *chlap* a v jednotlivých pádoch má tieto tvary: *zver* – (*bez*) *zvera* – (*k*) *zverovi* – *zvera* – (*o*) *zverovi* – (*so*) *zverom*. V množnom čísle sa skloňuje podľa vzoru *dub* takto: *zvery* – (*bez*) *zverov* – (*k*) *zverom* – *zvery* – (*o*) *zveroch* – (*so*) *zvermi*. V prenesenom (pejoratívnom) význame sa slovo *zver* používa na označenie „surového človeka, surovca”, napr. *ten zver ich postrieľal*.

Môžeme teda pokojne použiť slovné spojenia *divá zver* i *divé zvery* – obidve sú správne.

(Roľnícke noviny, 2005, č. 43, 21. októbra, s. 19)

Poradte sa so svojim lekárom

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Stretávame sa s odporúčaniami *Poradte sa s vaším lekárom*, *Žiadajte u vašej kaderničky*. Na pozvánkach čítame *Pozývam Vás na moju oslavu*, au-

tor sa vyznáva: *Túto knihu venujem mojim deťom*. Keď však privlastňujeme podmetu, používame podoby zámena *svoj*: *navštívim svoju matku, navštívíš svoju matku, navštíví svoju matku*. Odporúčania majú znieť: *Poradte sa so svojim lekárom, Žiadajte u svojej kaderničky*. Takisto knihu venujem *svojím deťom* a hostí pozývam na *svoju oslavu*. Dvaja prednášajúci so spoločnou prednáškou môžu uzatvoriť vystúpenie slovami: *Na záver svojej prednášky by sme sa chceli poďakovať usporiadateľom za ich ochotu. Zámeno náš použijú v prípade, keď chcú do privlastňovania zahrnúť okrem seba aj poslucháčov: Na záver nášho (spoločného) stretnutia sa vám chceme poďakovať za pozornosť*.

(Roľnícke noviny, 2005, č. 51, 16. 12., s. 19)

V Lidle či v Lidli?

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Nezvyčajné zakončenie v názve obchodného reťazca *Lidl*, v ktorom stojí pred spoluhláskou *l* ďalšia spoluhláska *d*, robí používateľom slovenského jazyka problémy. Presvedčili sme sa o tom aj na internete, kde sme sa popri nesklonnej verzii podstatného mena *Lidl* (*v Lidl sme kúpili..., ovocie z Lidl*) stretli s tromi podobami lokálu jednotného čísla *v Lidli*, *v Lidle* a dokonca v hojnom počte aj s podobou *v Lidly*, hoci v lokáli nemôže mať nijaké podstatné meno v slovenčine príponu *-y*. Slovo *Lidl* ako neživotné podstatné meno mužského rodu zakončené na nemäkkú spoluhlásku *l* skloňujeme podľa vzoru *stroj* rovnako ako podstatné mená cudzieho pôvodu zakončené na spoluhlásku *l*, pred ktorou je samohláska *e*, ktorá pri skloňovaní vypadáva, napr. *bicykel – (bez) bicykla – (o) bicykli – (dva) bicykle, fascikel – (bez) fascikla – (o) fascikli – (dva) fascikle, debakel – (bez) debakla – (o) debakli – (dva) debakle*. Názov *Lidl* skloňujeme (*z*) *Lidla – (k) Lidlu – (o) Lidli*.

(Roľnícke noviny, 2005, č. 52, 23. 12., s. 19)

Pamäte a pamäti

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Homonymné podstatné mená ženského rodu skloňujeme v slovenčine podľa rovnakého vzoru. Napríklad podstatné meno *tanečnica* skloňujeme podľa vzoru *ulica*, či ide o označenie ženy, ktorá tancuje, alebo drobnej jedlej huby s tenkým hlúbikom. Podobne je to napríklad aj pri podstatných menách *práčka* a *žehlička* pomenúvajúcich ženu i stroj či pri slovách ako *myš* (zvíra aj ovládacie zariadenie na počítači), *zebra* (zvíra aj vyznačenie priechodu cez cestu) atď. Podstatné meno *pamät'* je však výnimkou. Máme *Ústav pamäti národa*, na zachovanie sviežej mysle sa venujeme *tréningu pamäti* a niektorí z nás spisujú *pamäti*. Na druhej strane sa stretávame so spojeniami ako *vnútorné pamäte počítača* či *operačné pamäte*, alebo si môžeme naštudovať *spôsob vkladania údajov do pamäte*. Pri skloňovaní podstatného mena ženského rodu *pamät'* totiž rozlišujeme „duševnú schopnosť uchovávať si vnemy, resp. vedomie, spomienky“ a „zariadenie na zápis a uchovanie informácií“. Ľudskú *pamät'* skloňujeme podľa vzoru *kosť* – *zapíšte si do pamäti*, počítačovú *pamät'* skloňujeme podľa vzoru *dlaň* – *uložte do externej pamäte*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 1, 30. 12. 2005, s. 19)

Želať či priať?

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Neraz sa stretávame s otázkou, ktoré spojenie je správne: *Želáme Vám pekné sviatky* či *Prajeme Vám pekné sviatky*. Zdá sa, že niektorí používatelia slovenčiny pokladajú za správne iba jedno zo slovies *priať* a *želať*. Obe slovesá sú však spisovné a synonymné, t. j. majú rovnaký význam. Sloveso *priať* má praslovanský základ, z ktorého vzniklo aj slovo *priateľ*. Sloveso *želať* pochádza z ruského slovesa *želát'*. Vo význame „chcieť, aby sa niekomu niečo (do)stalo; konvenčnou formou vyjadrovať takéto chcenie“ možno

v slovenčine používať sloveso *želať* i sloveso *priať* a závisí iba od autora jazykového prejavu, ktoré z nich si vyberie, teda: *želáme/prajeme Vám veľa úspechov*, *želám/prajem Ti všetko najlepšie*. Synonymné sú aj zvrtné podoby týchto slovies: *želám si/prajem si, aby som vyhrala*, *želám si/prajem si, aby tu bolo ticho* a podstatné mená *želanie* a *prianie*: *urobte si zoznam želaní/priani*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 2, 5. 1., s. 19)

Ulica púpavová?

SILVIA DUCHKOVÁ

Hoci slovosled nie je v slovenčine striktno určený ako v niektorých iných jazykoch, napr. v angličtine či nemčine, ani v našom jazyku nie je poradie slov celkom ľubovoľné. Ako príklad uvedieme názvy ulíc, ktoré počujeme aj čítame v rozličných gramatických i pravopisných podobách, napr. *Púpavová ulica*, *ulica Púpavová*, *Ulica púpavová*, *Štefánikova ulica*, *ulica Štefánikova* či *Ulica Štefánikova*. V týchto názvoch je zhodný prívlastok, ktorým je vzťahové prídavné meno *púpavová*, odvodené od všeobecného podstatného mena *púpava*, resp. prívlastňovacie prídavné meno *Štefánikova* od vlastného mena *Štefánik*. Prídavné meno vo funkcii zhodného prívlastku stojí v slovenčine pred nadradeným podstatným menom. To znamená, že z uvedených podôb je gramaticky aj pravopisne náležitá iba podoba *Púpavová ulica* a *Štefánikova ulica*. Pravda, v názve ulice pomenovanej po významnej osobnosti môže byť i nezhodný prívlastok. Vtedy sa slovo *ulica* dostáva na začiatok názvu a ako súčasť vlastného mena sa píše s veľkým začiatočným písmenom: *Ulica M. R. Štefánika*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 3, 13. 1., s. 19)

Jednovajíčkové dvojčatá

SILVIA DUCHKOVÁ

Medzi dvojčatami rozoznávame dva typy: tie, ktoré sú rovnakého pohlavia a výrazne sa navzájom podobajú tak telesnými, ako i duševnými vlastnosťami, a tie, ktoré nemusia byť rovnakého pohlavia a nepodobajú sa ani telesnými, ani duševnými vlastnosťami. Prvý typ sa v medicínskej literatúre označuje výrazom *jednovajíčkové dvojčatá*, pri druhom ide o *dvojvajíčkové dvojčatá*. V bežnej reči sa však takéto dvojčatá označujú ako *jednovaječné* či *dvojvaječné*. Možno tieto dvojice výrazov pokladať za synonymné? Ženská alebo samičia zárodočná pohlavná bunka, z ktorej sa vyvinie budúci jedinec a ktorá je voľným okom nepozorovateľná, sa v biológii nazýva *vajíčko*, nie *vajce*. Aj orgán, ktorým prechádzajú vajíčka, sa v zhode s tým volá *vajíčkovod*, nie *vajcovod*. Dvojčatá, ktoré vznikli rozdelením jedného oplodneného vajíčka, sa teda nazývajú *jednovajíčkové* a tie, ktoré vznikli oplodnením dvoch vajíčok, sú *dvojvajíčkové dvojčatá*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 6, 3. 2., s. 19)

Luxusný či lukratívny?

KATARÍNA KÁLMÁNOVÁ

Nedávno sme počuli v médiách, že populárny slovenský klavirista býval v New Yorku v *lukratívnom* hoteli. Aj v ponukách realitných kancelárií sa v poslednom čase stretávame so spojeniami *lukratívny byt* či *lukratívna štvrť*. Je načase bližšie sa pozrieť na význam slova *lukratívny*. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka má toto prídavné meno význam „ktorý prináša zisk, ziskový, výnosný.“ Možno predpokladať, že nášmu klaviristovi ostanú z návštevy New Yorku spomienky na pobyt v špičkovom hoteli zariadenom pre náročnú klientelu, ktorý nemožno označiť z pohľadu hostí inak ako *luxusný*, teda *prepychový*. *Lukratívny*, čiže *výnosný*, môže byť azda pre majiteľov. Podobne prídavným menom *lukratívny* môžeme označiť byt,

ktorý prenajímame inej osobe za vysoké nájomné. Nadštandardný byt, za ktorý zaplatíme veľa peňazí a z ktorého nebudeme mať okrem pohodlného bývania nijaký finančný úžitok, nazývame *luxusný byt*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 9, 24. 2., s. 19)

Silné vetrisko alebo silný vetrisko?

IVETA VANČOVÁ

Na pomenovanie veľkých alebo nám nepríjemných javov, osôb alebo vecí používame v slovenčine zveličené podstatné mená. Väčšina z nich sa tvorí pomocou prípony *-isko*, napr. *vietor – vetrisko*, *dom – domisko*, *pes – psisko*, *zima – zimisko*. Podľa zakončenia sú tieto podstatné mená stredného rodu a skloňujú sa podľa vzoru *mesto*. Takto utvorené slová však môžu mať aj rod podstatných mien, z ktorých vznikli, ale iba v jednotnom čísle (v ženskom rode iba v nominatíve a akuzatíve). Môžeme teda povedať *na konci dediny vyrástlo veľké domisko* aj *na konci dediny vyrástol veľký domisko*, *vonku je veľké zimisko* aj *vonku je veľká zimisko*, *zaútočilo na mňa veľké psisko* aj *zaútočil na mňa veľký psisko*. Tak je to aj pri zveličenom slove *vetrisko* – *vonku fúkalo silné vetrisko* aj *vonku fúkal silný vetrisko*, *silné vetrisko nám poškodilo strechu* aj *silný vetrisko nám poškodil strechu*.

(Roľnícke noviny, 2006, č. 12, 17. 3., s. 19)

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300